

Ciència, història i creació en Robert Musil

a partir de *L'home sense atributs*

Robert Musil

Clàudia Baixeras Muñoz

Treball de fi de Grau - Història de l'art

Universitat de Barcelona

Setembre de 2015

Dr. Josep Casals

0. ÍNDEX

1. Introducció	1
2. Biografia	3
2.1. Filant la vida, ordint l'obra	3
2.2. Crònica imprescindible	4
2.3. Desgranant la rebel·lió	5
2.4. Perplexitat i carència de lògica	6
2.5. La reflexió inacabada	8
3. Musil i la ciència	11
3.1. Racionalitat <i>versus</i> transcendència	11
3.2. Semblança	11
3.3. Evolució i avaluació	13
3.4. Dilemes, no sentències	13
4. Musil i la història	16
4.1. L'analogia en la història	17
4.2. Ambivalència	20
5. Musil i l'estètica	22
5.1. La moral	24
5.2. L'art i la creació literària	25
5.3. Realitat i representació	26
5.4. Idea i espiritualitat	28
6. <i>L'home sense atributs</i>	30
6.1. <i>A modo de introducción</i>	32
6.2. <i>Otro tanto sucede</i>	35
6.3. <i>Hacia el Imperio Milenario</i>	37
7. Conclusió	43
8. Bibliografia	46

1. INTRODUCCIÓ

De la mentalidad, escurridiza como el aceite, de los dos últimos decenios del siglo XIX se había apoderado en toda Europa una fiebre eruptiva. Nadie sabía lo que se avecinaba; nadie se atrevía a decir qué era un nuevo arte, un hombre nuevo, una nueva moral, o quizá una nueva organización de la sociedad. Por eso cada uno decía lo que le parecía (El hombre sin atributos, vol. I, pàg. 58)¹.

Vaig iniciar aquest treball impulsada per la necessitat de trobar un marc de pensament que expliqués l'evolució cultural i artística que es va esdevenir a principis del segle XX a Europa. Aquest segle és un període que se'ns ha fet llarg, segurament a causa de la multitud d'esdeveniments, de drames humans, de creixement exponencial, d'influències i interferències que han ocorregut al llarg d'aquests cent anys. L'Imperi Austrohongarès va constituir el marc perfecte en el qual la burgesia centreeuropea va poder assolir el seu zenit així com la intel·ligència i les arts van tenir un desenvolupament extraordinari. Dues nacions encarnades en dos estats, Àustria i Hongria, amb les seves respectives lleis i parlaments, sota el mateix sobirà, constituïen el nucli de l'invent, en el qual també s'inclouïen altres nacionalitats menys afavorides. Unes quinze nacionalitats, quatre religions, un bon grapat de llengües i dialectes formaven aquell prodigiós i caòtic ens polític-social que, malgrat tot, va desenvolupar el millor de la cultural mundial. Músics com Mahler, Schoenberg, Webern; científics com Boltzmann, Mendel, Mach, Adler, Freud; i escriptors com Kraus, Schintzler, Broch, Hofmannsthal, Zweig, Rilke, Kafka i el mateix Musil que, com altres, va donar compte de la desaparició d'aquell món.

Musil té el prolongat propòsit de presentar el panorama de l'Europa del final de la modernitat, entre les dues terribles guerres, que paral·lelament sucumbia entre la irracionalitat i l'absurd. Per això, en les següents pàgines presentarem Musil dins d'un context de conflicte amb la modernitat, prenent com a base algunes de les seves obres i assajos així com estudis que se li refereixen, tot plegat enllaçat amb el tema de la creació literària, l'essència del creador i la seva elaboració de la realitat.

L'obra fonamental de Robert Musil, *L'home sense atributs*², fa una radiografia de la societat austrohongaresa dels primers anys del segle XX, que es trobava al caire de l'enfonsament de l'ens polític que l'aixoplugava. Musil aporta una mirada especial i completa del món en què viuen ell i els seus personatges. L'estil narratiu i la manera que té d'explicar-se condiciona i complementa el

¹ En la mesura del possible, hem intentat mantenir els textos citats en la llengua original, ja que no volíem perdre els matisos aportats per cada autor ni tampoc era el nostre objectiu arriscar-nos a fer traduccions amb el perill de no encertar-la.

² Per a aquest treball hem fet servir l'edició castellana de *El hombre sin atributos*. Barcelona: Seix Barral, 2008. Edició definitiva i completa revisada per Pedro Madrigal segons l'edició establerta per Adolf Frisé l'any 1978.

missatge a transmetre, i és per això que es fa necessari presentar multitud de cites en aquest treball, ja que en el cas de Musil, importa tant el *què* diu com el *com* ho diu. Aquesta monumental novel·la ha esdevingut, ben bé, un mite de la modernitat. L'exhaustivitat, la complexitat i la transversalitat són alguns dels elements que fan que la seva lectura sigui alhora complicada i gratificant, ja que, amb l'esforç, el lector arriba a situar-se i comprendre de certa manera els esdeveniments i el pensament d'una època tan fructífera com fou el naixement del segle XX. De fet, aquest estil enrevessat però clarivident és un dels trets característics de l'autor, fruit i reflex del temps que li va tocar viure.

La consecució de l'objectiu d'aquest estudi presenta una llarga sèrie de perills, tant quantitius com qualitius: preparar una tesi completa sobre la vida i obra de Musil és una tasca inabastable, tant pel volum i dificultat de la seva obra com pels estudis, ressenyes, opinions, trobades i desencontres que tants altres autors han tingut amb l'autor de *L'home sense atributs*.

Per tot el què hem exposat fins ara, en el present treball hem decidit desenvolupar tres dels pilars bàsics del pensament musilià, que són la seva visió de la ciència, de la història i de l'estètica, per acabar fonent tot allò après en un capítol específic de *L'home sense atributs*. Hem volgut interrelacionar els conceptes per presentar al lector una idea aproximada al pensament múltiple i polièdric de l'autor austríac, però també hem vetllat per fer un text entenedor per tal facilitar la nostra breu incursió en la immensa figura de Musil. Val a dir que, malgrat els rius de tinta que se li han dedicat, he fet una tria del material presentant només els documents que reforçaven la meua intenció comunicativa.

2. BIOGRAFIA

2.1. Filant la vida, ordint l'obra

Robert Musil va néixer a Klagenfurt (Àustria) el 1880 al si d'una família que pertanyia a la baixa noblesa austríaca (el seu pare va ser nomenat noble per l'emperador Francesc Josep). Quan encara era molt jove va entrar intern en una escola militar i s'hi va estar cinc anys, experiència que després desembocaria en la seva primera novel·la *Les tribulacions del jove Törless*. Va abandonar aquesta acadèmia i es va llicenciar en enginyeria a la Politècnica de Brünn, moment en què va fer una important tesi sobre el físic Ernst Mach (1908). Tanmateix, no entra en l'ensenyament superior, sinó que la seva curiositat el va dur a expandir els seus estudis cap a la psicologia, la lògica i la psicologia experimental a la Universitat de Berlín.

Va ensenyar enginyeria al mateix temps que escrivia *Les tribulacions...* (1906), llibre on descriu la vida d'un grup d'adolescents en una escola militar similar a la qual ell havia assistit. L'èxit d'aquesta obra el va animar a deixar l'ensenyament i a compaginar la seva feina com a bibliotecari a la Politècnica de Viena i editor de la revista *Die neue Rundschau* amb l'escriptura de dues novel·les curtes gens sentimentals sobre les relacions sexuals publicades com a *Uniones* (1911). Musil va servir a l'exèrcit imperial durant la Primera Guerra Mundial i després va ser funcionari civil de la nova República d'Àustria, entre 1919 i 1922, abans de dedicar-se exclusivament a l'escriptura i de publicar un llibre de narracions curtes, *Tres mujeres*, el 1924. Tret de dos anys que va estar-se a Berlín (1931-1933), va viure a Viena fins a l'annexió d'Àustria a l'Alemanya nazi el 1938, moment en què es va exiliar a Suïssa, en part a causa de l'origen hebreu de la seva dona Marthe, en part a causa de la seva oposició visceral al nou règim.

La seva tasca fonamental entre 1930 i 1943 va ser indagar i escriure la seva llarga, panoràmica i inacabada novel·la *L'home sense atributs*, que examina l'existència sense objectius del seu antiheroic personatge principal, Ulrich, que té com a teló de fons una minuciosa recreació de la societat austríaca anterior al 1914. Aquesta novel·la constitueix, com veurem, una de les obres narratives més ambiciosos del segle XX i va consagrar el seu autor com una de les grans figures de la literatura contemporània, que en les seves obres va combinar de manera excepcional la ironia amb la utopia, per a analitzar la gran crisi espiritual de la seva època i la descomposició de l'Imperi Autrohongarès. Malgrat la rellevància de la seva obra, Musil va patir misèria econòmica fins a la seva mort el 15 d'abril de 1942 a Ginebra.

2.2. Crònica imprescindible

Quan el 1898 el jove Musil, que llavors tenia divuit anys, abandona l'acadèmia militar i llegeix per primer cop a Friedrich Nietzsche (1844-1900), queda marcat per aquesta influència poderosament creadora i vivificant que no oblidarà mai. Nietzsche, en aquell moment devorat per la follia, significava el futur i la vida per a molts joves que contemplaven la fi del segle amb disgust, tedi i desesperança, asfixiats per aquella societat burgesa i autosatisfeta del nou Imperi alemany: la raó ens ha menat fins aquí, per tant, la raó, sobrevalorada, ens enganya i hem de saber tornar a la irracionalitat. Aquest és el missatge que va recórrer Centreeuropa i que va impregnar el *fin-de-siècle* vienès.

El 1897 Musil va entrar a l'acadèmia militar de Viena, tot i que, com dèiem, pocs mesos després es va inscriure al politènic de Brno. *“Pero Ulrich cambió solamente de cabalgadura cuando pasó de la caballería a la técnica; el nuevo caballo era de acero y corría diez veces más veloz”* (*El hombre sin atributos*, vol. I, pàg. 39). A Brno, Musil va compaginar els seus estudis d'enginyeria amb la redacció d'un *“Cuaderno de noche”*, diari que seguirà escrivint al llarg de la seva vida en un exercici d'introspecció. Seguint a Nietzsche, l'escriptor austríac considerava que l'art era l'activitat fonamental de la vida i que la ciència era un art mort. També llegeix Schopenhauer, D'Annunzio, Mallarmé i els simbolistes francesos, i de mica en mica comença a veure un futur en què l'activitat estètica d'un art nou guiarà el comportament ètic.

Cap a l'any 1902, sent ja enginyer, descobreix el personatge d'Ernst Mach (1838-1916) i les seves lliçons populars de ciència. En aquest moment, s'esdevé una mena de reconciliació amb la raó. Aquesta tesi li obre els ulls cap a una nova opció: descobreix que és possible esmenar “l'engany” perpetrat pels seguidors de la ciència newtoniana i que no té sentit menysprear els serveis que la ciència moderna ha aportat a la societat. No obstant això, considera que la ciència no és l'única manera d'accedir al coneixement. És a partir de llavors que Musil es comença a interessar per la filosofia de la ciència.

El seu pare, Alfred Musil, alt funcionari, era amant de la ciència i defensor del laïcisme; la seva mare, Hermine Bergauer, era amant de la música i, segons ens diu Pedro Madrigal, tenia un caràcter volàtil. Robert va ser fill únic, ja que la seva germana Elsa havia mort quatre anys abans, quan era encara un nadó. Aquestes circumstàncies familiars van influir en la vida i obra de Musil, de manera que l'atracció pel seu pare i la distància amb la seva mare van fer créixer en el jove una polaritat i una tensió entre la cultura lliberal de la raó i la llei i l'antiga cultura aristocràtica vienesa (aquesta tensió també existirà entre raó i sentiments, positivisme i esteticisme, ciència i art). Al llarg de la

seva trajectòria, Musil situarà aquesta oposició en el centre de la seva obra per tal d'intentar resoldre-la; serà en aquest sentit que Musil farà servir la ironia, un artifici típicament musilià, amb una triple utilitat: d'una banda, per verificar les complicacions d'aquest objectiu àrbitre, de l'altra a tall d'avertència i com a recordatori de la tensió existent, i finalment, aquesta ironia també li servirà per deixar constància de la seva intenció medidora.

2.3. Desgranant la rebel·lió

La traïció de Musil respecte a la seva família no va ser que abandonés la carrera militar (tot i que el seu pare, al principi, volia que continués), sinó l'acadèmica, a la qual s'havia entregat fins que va tenir trenta anys. La mirada amenaçadora del seu pare no va aconseguir que el seu fill decidís ocupar un lloc socialment sòlid i segur; tanmateix, en el pla de la fantasia el pare aconsegueix que Ulrich s'embarqui en una empresa fantasmagòrica i esperpèntica: l'Acció Paral·lela. El pare és, doncs, un personatge clau, ja que la seva voluntat determina l'argument del primer i segon llibre de la novel·la, fins i tot després d'haver mort ordena el retorn del seu fill a la casa familiar, i és el detonant del retrobament entre Ulrich i la seva germana Agathe. D'aquesta manera, la família torna a ser la família de la infantesa, tot un món l'exploració del qual copa l'existència, una deu d'amor, prohibició i transgressió. Aquest és un dels molts punts de connexió entre el fill rebel que havia estat Robert i Ulrich, ja que és a través d'aquest que l'autor de la novel·la torna al si familiar.

Quan els seus pares moren, Musil no tenia ni germans ni germanes que poguessin desaprovar la seva vida i la manera que tenia de guanyar-se-la, manera que de fet no li raportava gaires beneficis. Però, d'alguna manera, també en ell es va complir la predicció feta pel seu pare, molest per la deriva que prenia la vida son fill: 'mai seràs res'. Efectivament, mai va ser res socialment definit, de la mateixa manera que tampoc ho va ser el protagonista de la novel·la. Musil no va assolir l'èxit, ni va aconseguir acabar la seva gran novel·la; tanmateix, com ens diu al seu diari, està segur del triomf pòstum: "*Es realmente una proeza ontológica el tener que esperar a estar muerto para poder vivir*" (citat a Madrigal, 1997, pàg. 22).

Així doncs, tal revolució espiritual (de militar a enginyer, i d'enginyer a estudiant de filosofia) és el tret de sortida de la seva primera obra, *Les tribulacions del jove Törless*, on el jove Musil plasma els seus records, dubtes i angoixes. Aquest 1902, amb vint-i-dos anys, ja era enginyer al Politènic de Stuttgart però no estava satisfet amb la seva professió i s'avorria, de manera que comença a escriure aquesta primera novel·la, que acaba en poc temps.

Hi ha molts trets de la novel·la que s'assimilen a la vida del seu autor, tot i que cal dir que, malgrat aquestes coincidències, no significa que Musil pretengui fer-ne un relat autobiogràfic. Es tracta d'una novel·la d'aprenentatge (*Bildungsroman*) a l'estil de *El vigilant en el camp de sègol* de J. D. Salinger (1919-2010) o *Retrat de l'artista adolescent* de James Joyce (1882-1941) o, no menys important, el *Wilhelm Meister* de Goethe (1749-1832).

2.4. Perplexitat i carència de lògica

A tall de resum, direm que el protagonista de *Les tribulacions del jove Törless* pertany a una família acomodada que l'envia intern a una escola militar amb l'objectiu final de trobar-li un lloc a l'administració imperial. El llibre gira entorn d'un període de canvis i creixement, el pas de l'adolescència a l'edat adulta, i ens narra els sentiments i preocupacions de Törless, el seu despertar en terrenys com el sexe i l'amistat, relacions que es desenvolupen amb els altres nois de l'escola. Aquest llibre té un fort component filosòfic i està copat de reflexions que pretenen explicar les situacions de dubte del protagonista, que viu en lluita amb unes emocions reprimides i que no comprèn.

Escrit el 1906, en aquest llibre Musil plasma l'ambient en què està immersa la societat així com algunes qüestions que té al cap, com l'ideal de bellesa, el càstig o la culpa, que li serveixen per desenvolupar de manera admirable l'evolució psicològica del jove que veu com s'enfonsen els pilars sobre els quals havia sustentat el seu món. Descobreix, doncs, la injustícia i la crueltat, però també la intel·lectualitat, la sensualitat o les passions que escapen a la raó. Törless es replanteja el món que fins llavors havia construït dins seu i cerca les respostes en l'amor als seus pares, la filosofia i les matemàtiques.

A causa de la sòrdida trama, de perversió i sadisme en la que es veu embolicat el jove, la direcció del centre decideix expulsar-lo. Aquesta situació és, en certa manera, un reflex del desenllustrament moral que havia patit el jovent centreeuropeu d'aleshores i que es pot veure com una anticipació de les catàstrofes morals futures. Quan abandona la institució, Törless se sent alleujat perquè començava a sentir-se enclaustrat en aquell edifici. Sent com és una novel·la de formació i, en certa manera, un viatge iniciàtic, el nostre estudiant ha après moltes coses a nivell intel·lectual, emocional i —el més important— ha après a veure la immensa bellesa de la vida si hom és capaç de sobreposar-se als contratemps. Una cosa similar passa amb el mateix Musil, que amb la darrera frase de la novel·la sintetitza l'essència d'allò que acaba de transcórrer.

Y entonces [Törless] observó furtiva y oblicuamente a la madre.

— *¿Qué quieres, hijo?*

— *Nada, mamá. Estaba pensando.*

Y Törless absorbió el aroma ligeramente perfumado que exhalaba el corpiño de su madre (Musil, 1984, pàg. 120).

Segons Claudio Magris (1939), “Musil ha advertido los males que corroían aquella sociedad, las amenazantes fuerzas irracionales que empollaban bajo la áulica respetabilidad”. Els seus personatges, assegura l’escriptor de *Triste*, “están como envueltos en una luz espectral, la luz de la Kakania³ agonizante; y es este incierto preanuncio del final que pesa sobre ellos lo que descompone y conmueve febrilmente sus vidas”. Es diria, extremant el judici, que hi ha quelcom de premonitori respecte als mals incubats per la societat europea de principis de segle, que es desenvoluparan durant les dues guerres i en els horrors del totalitarisma. Al cap i a la fi, la capital de la Kakania feliç, la Viena de principis del segle XX on escriu Musil, va ser una època de brillantor intel·lectual en la qual anaven creixent les millor i les pitjors idees que van esclatar anys després. *Les tribulacions del jove Törless* és, en aquest sentit, una prefiguració del fris psicològic i social espectacular que constitueix *L’home sense atributs*, organitzat a partir de les dualitats que regeixen l’existència del jove aprenent de la vida en la societat dual de la Kakania dual. El descobriment d’aquestes dualitats i de la porta secreta que permet comunicar-les, és el ritu iniciàtic que viu el noi Törless.

De l’any 1913 trobem una interessant reflexió en la qual Musil es refereix al Törless, llibre que en aquell moment observa des de la distància temporal i del que en pot fer un comentari tenint en compte el conjunt de la seva obra.

El adolescente es una argucia. Un material relativamente simple, y por ello maleable para dar forma a estructuras psíquicas que en el adulto se ven complicadas por muchas otras cosas, todavía inoperantes en él. Un estado de reactividad poco inhibida. Pero, naturalmente, la representación de alguien inmaduro, que busca y es buscado, no es por sí misma el problema, sino un mero medio para representar o insinuar lo que haya sin terminar en ese alguien inacabado, lo que esté por madurar en ese inmaduro. En el arte, ésta y cualquier otra psicología es sólo el vehículo en que se

³ En una nota al peu, Musil ens descobreix en parlar de Kakania que “La siglas iniciales empleadas en el Imperio austro-húngaro eran: k.k. (pronunciación: kaka, abreviatura de kaiserlich königlich = imperial-real); o k.u.k. (pronunciación: ka und ka, abreviatura de kaiserlich und königlich = imperial real)”. (*El hombre sin atributos*, vol. I, pàg. 33). Sobre la correspondència històrica, tot i no ser una novel·la històrica a l’ús, Blanchot (1907-2003) assenyala que “(...) Musil décrivait, avec ironie, froideur et sentiment, la chute de la Maison Usher, celle qui abritait les illusions des hommes à la veille de 1914 (...)” (Blanchot, 1986, pàg. 194).

viaja. Si de las perspectivas de este autor sólo ve la psicología, es que usted ha buscado el paisaje dentro del coche (Musil, 1992, pàg. 33).

Durant els anys que enceten el segle XX, Musil té dues influències principals: Nietzsche i Mach, i per tant les qüestions que s'anava plantejant tenien a veure amb aquestes lectures i teories del coneixement. L'any 1903 es va matricular a la facultat de filosofia de la Universitat de Berlín i el 1908 va escollir com a tema per a la seva tesi l'anàlisi del pensament científic i filosòfic de Mach, ja que havia quedat impressionat per les seves revelacions.

2.5. La reflexió inacabada

El 1913 és un any remarcable de la trajectòria de Musil, ja que és l'escollit per situar l'acció del seu *Home sense atributs* (que just s'emmarca entre l'agost de 1913 i l'agost de 1914). En aquell temps s'havia instal·lat amb la seva dona Marta Marcovaldi i els fills d'ella a Viena, i ocupava la plaça de bibliotecari a la Universitat Politècnica de Viena. El llibre, malgrat situar l'acció en aquest any, hem de tenir en compte que es publica l'any trenta, de manera que han passat disset anys, però Musil, al principi de la magna novel·la, torna a fer referència a les matemàtiques, de manera que l'home matemàtic deixa pas a l'home sense qualitats pròpies.

(...) hoy día aparece evidente a la mayor parte de los hombres que la matemática se ha mezclado como un demonio a todas las facetas de la vida. No todos creen en la historia del diablo al que se puede vender el alma, pero al menos aquellos que entienden algo de ello, por llevar el título de clérigos, historiadores o artistas y perciben, como tales, buenos beneficios, pretenden que el alma ha sido arruinada por la matemática y que ésta ha sido el origen de una perversión de la razón, que a la vez que ha proclamado al hombre señor del mundo lo ha hecho también esclavo de la máquina (*El hombre sin atributos*, vol. I, pàg. 43).

L'esclat de la Primera Guerra Mundial va arribar sense alternativa possible, i Musil hi va participar des del front austríac del Trentino des del maig de 1915 fins al març de l'any següent. El juliol del setze entra a formar part de la redacció del *Soldaten Zeitung*, un diari de la guerra de trinxeres, i n'arribarà a ser el director.

Un altre factor important en el desenvolupament de la seva vida i també de la seva obra, especialment de *L'home sense atributs*, és la relació que Musil manté amb la pàtria. Per a ell, l'esperit és extraterritorial en contra del pensament generalitzat de l'època, i encara menys pertany a la pàtria, que tan fàcilment pot ofegar l'esperit. Diu molt de la seva manera de viure la seva relació amb la política i l'acte creatiu el fet que volgués ser patriota perquè era un bon escriptor, i no pas ser considerat un bon escriptor per ser un bon patriota.

Això té a veure amb la situació política que va viure: va ser ciutadà de l'Imperi Austrohongarès fins a la seva desintegració el 1918, de manera que la mancança d'identitat patriòtica té relació amb la descomposició de l'Estat en què va viure. Aquesta incertesa també la plasma en la seva gran novel·la, on descriu magistralment com el ciutadà de la Doble Monarquia no sap definir-se. Per tant, podem dir que no era ni bon ni mal patriota, sinó que no ho era pas, de patriota.

Considerava la preferència pels valors locals un atac vergonyós contra l'art i una injustícia contra els creadors de veritat. No obstant això, no va viure d'esquena a la realitat política del seu país, ans al contrari: l'argument del primer volum de *L'home sense atributs* gira al voltant d'una acció purament patriòtica, l'Acció Paral·lela, on Musil aboca l'odi que sent cap a la pàtria. Això no obstant, el tema principal d'aquest primer llibre és el *semper idem* o la seva inversió (estadística, serialitat, ...).

Ara bé, és essencial tenir en compte un fet cabdal per a la seva obra així com per al desenvolupament de la història contemporània: la Primera Guerra Mundial. Segons Musil, la Gran Guerra va provocar una onada de pseudomisticisme i autoalliberament en el sacrifici que va arrossegar els homes al camp de batalla. Aquesta vivència atorga un abast col·lectiu a la seva biografia i de fet és d'aquí d'on sorgeix la seva gran obra: és sobretot al Llibre I tracta de veure com una acció patriòtica pot desembocar en un suïcidi col·lectiu. I, com passava amb la relació amb el seu pare, Robert s'involucra en l'Acció Paral·lela a través d'Ulrich, ara sí en un trasllat ple d'ironia. O, en altres paraules, en el segon volum hi ha una recerca i una resurrecció del món familiar, mentre que en el Llibre I l'atenció la posa sobre el fonament de la pàtria.

Com ja hem dit, la mobilització bèl·lica va ser rebuda per milers i milers de ciutadans dels països contendents amb un entusiasme patriòtic i gairebé religiós; Robert Musil va compartir aquest fervor i analitza el fenomen en els escrits que va fer durant aquell període: la guerra, en tant que intrínsecament radical i trencadora, es presentava també com una possibilitat de transformació i, fins i tot, com una possible purificació que tindria com a resultat l'arribada d'un home nou; aquesta idea de la guerra com una experiència religiosa i d'unió fraternal del poble aviat va ensenyar l'altra cara de la moneda: el patiment, l'horror, la manipulació i la pèrdua de la identitat. Musil escriu relats llastimosos que plasmen l'angoixa irrefrenable dels soldats, però també els llaços de solidaritat i fraternitat que establien entre ells davant la proximitat de la mort.

A principis dels difícils anys vint va escriure diversos assajos on reflectia el desconsol i l'esperança que surava a la República de Weimar, on molts físics i matemàtics, influïts per l'ambient hostil que es vivia cap a la raó i la ciència, van posar en qüestió la llei de la causalitat. Tanmateix, Musil no es

deixa arrossegar per certs escrits exitosos en aquell moment i, segons ell, el problema és que la raó i l'enteniment no s'apliquen adequadament. Per a ell, la solució a aquesta qüestió demana plantejar una nova avaluació de la ciència i la literatura. D'aquesta manera neix el motiu del nostre estudi: la voluntat de superació porta al polifacètic austríac a escriure l'obra de la seva vida on, el seu heroi, Ulrich, Musil mateix, malda per explorar amb precisió, però també poèticament, el laberint de la consciència i de la realitat.

Musil va morir el 1942 durant el seu exili suís, sense recursos econòmics, intentant creuar —sense èxit—l'oceà i acollir-se a la protecció nord-americana, on alguns dels seus compatriotes havien trobat auxili i refugi en aquells temps terribles. Va seguir treballant en la seva novel·la fins a l'últim moment; tenia 62 anys i era “un hombre arrogante, introvertido, sutil, feliz” (Montesinos, 2012, pàg. 5).

3. MUSIL I LA CIÈNCIA

3.1. Racionalitat versus transcendència

La racionalitat enfront del pensament transcendent ocupa bona part de les reflexions de Robert Musil. L'angoixant dificultat que entranya comprendre el posicionament intel·lectual i vital de Musil davant la ciència, la constant ambigüïtat durant la seva vida acceptant o rebutjant-la, la confrontació insinuada entre ambdós conceptes i la tremenda complexitat dels conceptes que es trasllada a la seva obra literària, troba un recés calmant en l'aclaridora lectura de Josep Casals (Barcelona 1955) quan introdueix la cita del propi Musil "el intelecto no es el enemigo del sentimiento sino su hermano". Resulta fonamental l'explicació de Casals:

El punto de convergencia entre razón y sentimiento es el ensayismo. Que para Musil es mucho más que un género literario. Es una actitud vital. Una tendencia a enfocar los problemas desde múltiples puntos de vista, una pasión de precisión unida a la apertura creadora, un rigor aplicado a dominios incompatibles con la exactitud (Casals, 2003, pàg. 318).

La complexitat és inqüestionable i tremendament engrescadora. Explicar amb la raó fins a trobar els límits de la raó. Musil enceta una vida i una línia de pensament creiem que encara, més d'un segle després, no resolta. Traça una connexió, un vincle, fins i tot aliança, entre art i ciència, entre lògica i transcendència, un veritable cop de puny al que encara creiem certeses inalterables.

Si ejecución de sueños ancestrales es poder volar con los pájaros y navegar con los peces, penetrar como la broca en los cuerpos de montañas gigantes, enviar mensajes a velocidades divinas, divisar lo invisible y percibir lo remoto, oír hablar a los muertos, anegarse en salutíferos sueños milagrosos, ver con ojos vivos el aspecto que tendremos veinte años después de muertos, descubrir en noches resplandecientes mil cosas de encima y de abajo de este mundo que antes nadie conocía; si luz, calor, fuerza, placer, comodidad son los sueños primordiales del hombre, en tal caso las investigaciones actuales no solamente son ciencia, sino también una magia, un rito de poderosísima fuerza sentimental e intelectual que induce a Dios a doblar el uno sobre el otro los pliegues de su manto, una religión cuya dogmática está regida y basada en la dura y valiente lógica de la matemática, aguda y desbocada como la hoja de un cuchillo (El hombre sin atributos, vol. I, pàg. 42).

3.2. Semblança

Com sabem, Musil va passar la seva joventut en internats i instituts militars, i quan ja tenia gairebé vint anys abandona, amb grau de tinent, l'exèrcit per tal de dedicar-se a estudis científics i matemàtics, disciplines per les quals, de fet, sempre havia sentit certa inclinació. Malgrat que Musil

se situa molt endins del pensament científic de l'època, es resisteix a seguir la línia d'especialització que les ciències modernes exigeixen; i si deixa de banda el cultiu de les ciències exactes no és per manca d'interès, sinó perquè se sentia atret per totes. Gràcies al seu esperit aventurer, d'ideació, assaig i investigació, ho vol aplicar a la seva persona, cosa que els especialistes, tancats en la seva bombolla consideren una heretgia; “*Musil ama el espíritu de la Ciencia, por eso deja su materia*” (Madrigal, 1997, pàg. 10). Alexandre Koyré (1892-1964), en els seus importants *Études newtoniennes* (1965), fa referència a aquesta tendència que separa la vida i la ciència, aproximant-se a la visió que Musil té de l'assumpte.

J'ai dit que la science moderne avait renversé les barrières qui séparaient les Cieux et la Terre, qu'elle unit et unifie l'Univers. Cela est vrai. Mais (...) elle le fit en substituant à notre monde de qualités et de perceptions sensibles, monde dans lequel nous vivons, aimons, et mourons, un autre monde: le monde de la quantité, de la géométrie réifiée, monde dans lequel, bien qu'il y ait place pour toute chose, il n'y en a pas pour l'homme. Ainsi le monde de la science —le monde réel— s'éloigna et se sépara entièrement du monde de la vie [...] (Koyré, 1968, pàg. 43).

L'any 1903 Musil es va matricular a la facultat de filosofia de la Universitat de Berlín i el 1908 va escollir com a tema per a la seva tesi l'anàlisi del pensament científic i filosòfic de d'Ernst Mach⁴, ja que des de 1902 havia començat a conèixer les seves teories i havia quedat impressionat per les seves revelacions⁵, tal com deixa palès al seu diari.

Las Populärwissenschaftliche Vorlesungen de Mach han caído en mis manos en el momento más oportuno para demostrarme que una existencia fundamentalmente intelectual puede, a pesar de ello, estar llena de significado. En el fondo, jamás lo he dudado -sin embargo, me permito recomendar de nuevo ¡prudencia! (Musil, 2004, pàg. 56).

Musil va llegir la seva tesi doctoral *Beitrag zur Beurteilung der Lehren Machs* el 14 de març de 1908 sota la direcció del filòsof i psicòleg Carl Stumpf a Berlín. Musil considera que el pensament general de Mach envers la ciència és vàlid, tot i que al llarg de la seva tesi deixa palès algunes contradiccions que tenen a veure amb el desenvolupament teòric de Mach, així com també rebutja el seu estil aforístic (no el considera apropiat per exposar arguments científics o filosòfics).

⁴ Ernst Mach (1838-1916), professor de física a Graz i Praga i de filosofia a Viena entre 1895 i 1901. Va ser un dels principals representants de l'empirocriticisme. Les seves *Populärwissenschaftliche Vorlesungen* (1906) propugnaven un empirisme matemàtic. Al llarg de la seva trajectòria va defensar les teories evolucionistes de Darwin (1809-1882) i va rebutjar qualsevol tipus de metafísica.

⁵ A grans trets, direm que Mach nega l'existència dels àtoms així com la validesa científica de l'atomisme. Ell postula que no podem sotmetre la natura a lleis humanes, de manera que en la seva visió de la ciència els conceptes de substància, causa i llei natural són invents humans que contribueixen a creure en la veritat científica però que estan allunyats de la realitat. Aquestes teories van causar una profunda influència en molts dels seus alumnes.

3.3. Evolució i avaluació

Així doncs, després de dedicar alguns anys als estudis científics, passa a ocupar-se de qüestions filosòfiques per acabar submergit en el mar infinit de la literatura. Aquesta evolució suggereix l'activitat d'una ànima curiosa i conscient, i de fet Pedro Madrigal en el seu llibre sobre Musil suggereix que aquest potser s'apassiona tant per l'esperit científic —d'exactitud, d'ordre— amb l'objectiu inconscient de crear un contrapès amb el qual poder suportar la presència dins seu d'un caos demoníac.

A partir d'aquesta influència de joventut, Musil deixa entreveure en les seves obres el seu rerefons machtià. Aquest to apareix sobretot en el *Törless*, la redacció del qual coincideix amb l'època de descobriment, en *La realització de l'amor*, una breu història de 1911 on Musil aplica, a través de la creació literària, certes idees de la seva tesi a la vida dels personatges⁶, i té també molt a veure amb l'assaig *El hombre matemático*, publicat de forma anònima a *Der lose Vogel* el 1913.

Hem vist que l'assumpte de les matemàtiques formava part de la seva vida des que era un nen, passant per la influència del seu pare, pels seus estudis d'enginyeria i pel seu paper decisiu en el *Jove Törless*. Aquesta relació d'atracció no s'atura aquí, sinó que arriba fins a Ulrich, que serà matemàtic: d'això en podem deduir un fort interès de Musil per aquesta ciència exacta, tot i que sempre hi va mantenir una relació ambigua.

3.4. Dilemes, no sentències

Aquí hem de parlar dels dilemes que se li plantegen a Musil-Törless referents a les matemàtiques. És en aquell moment que comença a tenir dificultats de comprensió: el concepte d'infinit, els nombres irracionals, etc.; tanmateix, operar amb nombres imaginaris porta a un coneixement veritable i útil, però sense justificació. Edmund Husserl, filòsof i matemàtic, ja havia plantejat el problema sobre el concepte i l'ús dels nombres imaginaris. De manera que és remarcable que, contemporàniament, Musil incideixi sobre el mateix ús escandalós dels nombres imaginaris tot fent que l'estudiant es dirigeixi al seu professor de matemàtiques per trobar una resposta, que contesta de la següent manera:

Querido amigo, aquí no cabe otra cosa que creer. Cuando sepas diez veces más matemáticas de lo que ahora sabes, lo comprenderás; pero, por el momento, ¡creer! No hay otro remedio, querido Törless. Las matemáticas constituyen todo un mundo en sí mismas y es menester haber

⁶ Claudine, el personatge principal, en un moment determinat arriba a la conclusió de què la seva felicitat és casual i que la seva vida és tan sols la realització de totes les seves vides possibles.

vivido mucho tiempo en ese mundo para sentir todo lo que en él es necesario (Musil, 1985, pàg. 108).

Törless accepta tolerant la resposta, ja que comprèn que és impossible entendre completament les lleis del pensament quan s'és tan jove, i divaga sobre el poder de les matemàtiques, sobre l'aplicació física d'aquests enigmàtics nombres imaginaris, que imagina com un pont meravellós que, malgrat que només té pilars als extrems, és possible creuar-lo.

A *L'home sense atributs* torna a plantejar-se aquesta fascinació per l'estrany poder de les matemàtiques durant una conversa entre Ulrich i Agathe, on el narrador anuncia una aventura entre ells.

Un viaje a los confines de lo posible, que bordeaba los peligros de lo imposible y lo antinatural, e incluso de lo repulsivo, y que quizás no siempre se limitara a bordearlos; un caso "límite", como lo llamó Ulrich posteriormente, de validez limitada y peculiar, que recordaba la libertad con que a veces las matemáticas se sirven del absurdo para llegar a la verdad. Él y Agathe fueron a parar a un camino que tenía algo que ver con los asuntos de los poseídos por la divinidad, pero lo recorrían sin tener nada de piadosos, sin creer en Dios ni en el alma, y ni tan siquiera en un Más Allá ni en un Otra Vez; fueron a dar en él como hombres de este mundo, y como tales lo recorrían. (*El hombre sin atributos*, vol. II., pàg. 109).

És possible que Ulrich sigui el futur Törless, i en aquest sentit conservaria una profunda admiració per les ciències exactes, és a dir, per aquesta creació humana capaç d'explorar de forma sistemàtica els límits d'allò possible i, al mateix temps, treballar i utilitzar l'impossible.

Tornant al *Törless*, el seu protagonista descobreix aquest costat fosc de les matemàtiques i no se'n vol allunyar, sinó que la seva ment entrenada en el càlcul i habituada a allò que és exacte, accepta aquest altre vessant inquietant:

Las cosas, los hechos y los hombres parecían tener ahora para Törless algo así como un doble sentido: como algo que la habilidad de un inventor había encadenado a una palabra inofensiva, explicativa, y como algo completamente monstruoso, que a cada instante amenazaba liberarse de aquello (Musil, 1985, pàg. 49).

Si a la seva novel·la de joventut havia descobert la capacitat de les matemàtiques de treballar amb quelcom de tan volàtil com són els nombres imaginaris, amb trenta-tres anys intenta explicar què són les matemàtiques i per a què serveixen a *El hombre matemático*⁷, breu assaig en el qual Musil exposa una visió optimista (cal recodar que ens situem abans de la Gran Guerra) i esperançada sobre les matemàtiques, i fins i tot parla de les aplicacions metodològiques que es podrien fer en

⁷ MUSIL, R.; "El hombre matemático", *Ensayos y conferencias*. Madrid: Adolf Frise, 1992, pàgs. 41-44. Assaig publicat el 1913, any en què situarà l'acció del seu *Home sense atributs*.

una futura “ciència de l’esperit”, destacant-ne la seva capacitat de tractar amb impossibles, la conveniència del seu ús, el triomf de l’organització racional o l’afirmació del que la nostra civilització li deu la seva existència. Malgrat aquests arguments, Musil parla de la distància entre el ciutadà normal, que només fa servir quatre regles apreses a l’escola, i els *mags* de les matemàtiques, als quals atorga el control i la responsabilitat de gairebé tots els elements de la societat moderna — cosa que evoluciona de manera que a *L’home sense atributs* els hi adjudica la responsabilitat de l’existència d’armes terrorífiques—. L’ambigüitat d’aquesta relació es torna a manifestar quan Musil admet que els propis matemàtics han detectat greus defectes en les bases de les matemàtiques.

En *L’home sense atributs* Ulrich manifesta la seva posició davant les ciències exactes, i que tot i que és una posició oberta i en certa manera ambigua, es pot entendre prou satisfactòriament a partir d’aquest fragment.

Ulrich aun recordaba muy bien como la incertidumbre había reencontrado su confianza. Cada vez más se podían leer declaraciones en las que la gente que ejercía un oficio incierto, los poetas, los críticos, las mujeres, o aquellos cuya vocación es la de formar la “nueva generación”, se lamentaban de que la ciencia pura era un veneno que disuelve las grandes obras del hombre sin remedio, y hacían un llamamiento a una nueva fe, a un retorno a las fuentes interiores, a una renovación espiritual o a otras cancioncillas del mismo género. Ingenuamente, había pensado que este tipo de gente había sido herida (...) y ahora, cojeando, reclamaban a gritos que se les ungiera el alma; pero poco a poco debió empezar a reconocer que esta llamada reiterada que en un principio le había parecido cómica encontraba por todas partes su eco; la ciencia comenzaba a pasar de moda, y el tipo de hombre indefinido que domina nuestra época se había empezado a imponer (El hombre sin atributos, vol. I, pàg. 319).

4. MUSIL I LA HISTÒRIA

Sí, desde luego. Aunque quisiera aclarar que no he escrito una novela histórica. No me interesa la explicación real de los acontecimientos reales. Tengo una pésima memoria. Por lo demás, los hechos son siempre intercambiables. Me interesa el momento imaginativo, quiero decir: lo fantasmal de los acontecimientos (Extracte de l'entrevista a Robert Musil sobre *El hombre sin atributos* realitzada per Oskar Maurus).

L'objectiu fonamental de Robert Musil a l'hora d'escriure *L'home sense atributs* era plantejar una visió transversal de la seva època i del seu home tipus. És per això que és necessari aquest capítol, ja que per al nostre autor l'enfocament de la història era un assumpte cabdal així com un dels pilars que relliguen la seva obra. A banda de la lectura de *L'home sense atributs*, ha estat molt útil per a l'elaboració del següent text l'important assaig *La Europa desamparada o Un viaje por las ramas*⁸, redactat el 1922.

Ja ben aviat, Musil planteja la necessitat de parlar de les coses pròpies del seu temps a partir d'una visió històrica innovadora, i per tant, innovadorament útil. En les seves paraules, “(...) *hay que empezar a hablarlo; en un asunto semejante la verdad no está en el medio, sino en torno, como una costra que con cada nueva opinión que se mete cambia de forma, pero también se vuelve cada vez más firme*” (Musil, 1992, pàg. 109), principi que aplica clarament en la seva obra magna: no presenta i tracta cap problemàtica directament, sinó que en fa com una fenomenologia, en tracta l'aire que l'envolta, mai dirigeix el seu bast anàlisi sobre el propi tumor. De fet, la densitat i profunditat del seu treball passa per aquest punt de vista, és a dir, Musil fa una estètica que precisa tractar l'entorn de la cosa i no la cosa en ella mateixa, i que per tant requereix aprofundiment i densitat per tal de formular un discurs complet en la mesura del possible. També amb això té a veure el posicionament científic de Musil que, a grans trets, considera impossible una concepció tancada del món. Així doncs, és fàcil observar també dins la mateixa trajectòria de Musil aquesta voluntat de transversalitat, que relaciona en aquest cas la història amb la seva visió de la ciència i de l'estètica.

Cal tenir en compte el moment en el qual s'emmarca la seva vida: com altres autors i com altres milions de persones, Musil va viure una època de contradiccions, de contrarietats i esperança; si durant la seva joventut el món estava creixent, fent-se adult, desenvolupant de manera prodigiosa la seva potencialitat, gaudint de la idea de progrés indefinit i vivint una fe fervorosa en l'ésser humà, la seva generació viu també la caiguda i el desconsol propi d'aquesta visió abismal atrapada en les

⁸ MUSIL, R.; “*La Europa desamparada o Un viaje por las ramas*”, *Ensayos y conferencias*. Madrid: Adolf Frise, “La balsa de la Medusa”, pàgs. 109-124.

trinxeres de la Gran Gerra. En aquest sentit, l'obra de Musil i *El món d'ahir* de Stefan Zweig s'acosten per mostrar-nos com la potència dels primers anys del segle XX evoluciona irremissiblement per descobrir el terrible engany del seu temps i obre la caixa de Pandora d'on s'escapa el patiment, la injustícia i la desesperança.

Musil manté una postura contrària i pessimista pel que fa a la tasca històrica duta a terme fins llavors. Ell parteix de la idea que, fins ara, hem vist molt i no hem après res. És per això que recomana un estudi històric seriós al mateix temps que productiu en solucions. Considera que no tenim els conceptes amb els quals poder interioritzar allò viscut, i proporcionar aquests conceptes hauria de ser una de les metes del treball històric. Tanmateix, aquesta aportació no hauria d'esperar a la famosa presa de distància històrica, que bàsicament consisteix a esperar que es perdi informació per tal de fer-ne una selecció i ordenació simplificada, i per tant qualsevol lectura històrica en aquest sentit implica que allò històric és allò que un mateix no faria. Molt pròpia de la seva època és l'afirmació segons la qual els accidents es poden deduir d'un ordre, però això no vol dir que es pugui deduir a Déu i a l'ordre mateix d'aquests accidents. Dit d'una altra manera, el què s'anomena necessitat històrica no és cap tipus de necessitat regida per lleis, sinó que és necessària a la manera en què una cosa és resultat d'una altra. I cal notar que entre aquests fets singulars ens comptem, en part, els éssers humans.

4.1. L'analogia en la història

Musil s'oposa taxativament a l'estudi que Oswald Spengler (1880-1936) presenta a *La decadència de Occident*⁹. Afirmar, doncs, que en tot plegat està implicat un sentiment d'atzar molt notable, i que de fet, aquest és un sentiment molt contemporani. Com ens explica Musil, hi ha una manera de veure la història que trosseja l'esdevenir en èpoques que se succeeixen les unes a les

⁹ El primer volum va ser publicat el 1918, però el 1922 Spengler el va revisar i va publicar un segon volum, anomenat *Perspectives de la història mundial*, el 1923. En aquesta obra, l'autor alemany pretenia dur a terme un estudi de les formes subjacents als esdeveniments concrets, de la macroestructura dins de la qual flueixen tots els esdeveniments històrics particulars. Spengler presentava la història universal com un conjunt de cultures (Antiga o Apol·línea, Egípcia, Índia, Babilònica, Xinesa, Màgica, Occidental o Fàustica) que es desenvolupaven independentment les unes de les altres -com a cossos individuals- passant a través del cicle vital format per quatre etapes: joventut, creixement, florida i decadència, és a dir, com el cicle vital d'un ésser viu, que té un inici i un final determinats. A més, cadascuna de les etapes que conformaven el cicle vital d'una cultura presentava, segons l'esquema spenglerià, una sèrie de trets distintius que es manifestaven en totes les cultures per igual emmarcant els esdeveniments particulars. D'acord amb aquest esquema i aplicant un mètode al qual va anomenar "morfologia comparativa de les cultures", Spengler va proclamar que la cultura occidental es trobava en la seva etapa final, és a dir, la decadència, i va afirmar que era possible predir els fets futurs de la història d'occident.

altres, i després fa com si a cadascuna li correspongués un determinat tipus d'home, fent com si en ell també existís un ascens i un descens. Aquesta manera de veure la història era habitual en aquell moment no només en assajos, sinó també en la mateixa investigació històrica, cosa que per a Musil era treballar amb una simple hipòtesi: el fet que un substrat fenomènic -els fenòmens són l'únic que tenim en tot aquest assumpte- pugui fer que un determinat lapse de temps, època o cultura aparegui a primera vista com una unitat irrepètible, sorgida només en aquell espai i en aquell moment, no impedeix senyalar que aquesta impressió no és del tot correcta, ja que la història es tracta de similituds i analogies. Per explicar aquest fet, Musil ens remet a una visió més científica.

A quien haya tenido algún contacto con los aspectos estadísticos de la naturaleza, un cuadro de fenómenos como éste le recuerda al cruce de un determinante constante con otros variables (...); y si ese determinante constante es la constitución del ser humano, ésta no puede ser al mismo tiempo la causa de las diferentes épocas, sociedades y demás —tomadas en el sentido de seres que efectivamente actúan, y no como meros términos colectivos de descripción— sino que las causas deben hallarse en las circunstancias. (Musil, 1992, pàg. 113).

Segons Musil, normalment s'accepta que la tendència a considerar les coses d'aquesta manera és cruament mecanicista, cínica i gens cultivada des del punt de vista de la civilització. Tanmateix, ell defensa la seva postura en tant que aquesta amaga un gran optimisme, i ho justifica de la següent manera:

Puesto que al no depender nosotros ni nuestro ser de la rueda de algún espantajo del Destino, sino estar pendientes simplemente de un sinnúmero de pequeños pesos enredados y anudados unos con otros, nosotros mismos podemos señalar la hora decisiva. Y este sentimiento se nos ha perdido. (Ibid, pàg. 113)

Sembla que la darrera vegada que aquest sentiment va existir va ser en temps de la Il·lustració, quan els humans creïem en quelcom de nosaltres mateixos que només requereix ser alliberat per arribar al capdamunt. Aquestes gents apreciaven poc el llegat que havien rebut i confiaven a reconstruir el món a partir de l'esperit. Malauradament, aquesta empresa es va iniciar sobre una base massa estreta i va fracassar, i el racionalisme es va tornar ridícul i menyspreable¹⁰. És comprensible que a un fracàs de la racionalitat el segueixi una necessitat d'irracionalitat, de plenitud de fets, de realitat: un dels canals per a aquest reflux va ser la història. En cert sentit, l'interès que de cop va despertar va ser una mica com deixar de banda l'arrogància adulta per tornar a escoltar com un nen, entrant en escena una manera de pensar més universal, més conciliadora, però també més indefinida.

¹⁰ Al segle XIX en els llibres de Gustave Flaubert (1821-1880) i de Fiódor Dostoievski (1821-1881) apareix, com diu Musil, el *sobresalt* que va provocar aquell intent o, en altres paraules, la seva repetició científiconatural al segle XIX.

Ara bé, la *plenitud de hechos se volvió demasía*, i davant d'un excés de fets, la investigació històrica es va veure forçada a ser cada cop més pragmàtica i exacta. A més, des dels inicis del segle XIX la història havia hagut de carregar amb la tasca de la filosofia d'interpretar la vida, de manera que va ser atacada des de dues formes de mala consciència: una de pragmàtica, que es mofava de l'extemporaneïtat d'una filosofia de la història, i l'altra que es lamentava del pragmatisme desangelat perquè aquest tampoc avança sense una visió de conjunt que organitzi. Musil fa, doncs, un repàs històric en termes d'oposició entre racionalisme i espiritualitat, advertint a les queixes sobre les cadenes del mecanicisme que un temps abans aquest va tenir per a grans homes la vehemència d'una nova vivència salvadora.

Així doncs, la seva època no té cap filosofia, sobretot perquè rebutja ofertes que no concorden amb els fets més que per no ser capaç de bastir-ne una. Tot i així, el capitalisme té com a axiomes anímics comptar només amb els fets i l'autosuficiència de l'ésser humà, confiar només en ell mateix, treballar sobre una roca ferma i deixar fora tot allò que és estèril. La política¹¹ és, de fet, la més pura hostilitat contra l'idealisme i fins i tot la seva perversió, ja que en el fons de la consciència, diu Musil, existeix un menyspreu cap a la impotència de l'idealisme. En aquest menyspreu s'amaga una profunda confiança de l'època en ella mateixa però també la sospita d'estar vivint una situació desesperada; referent a aquesta qüestió Musil fa una bonica declaració: "*Es bucear bajo un mar de realidad, retener tercamente el aliento un poco más todavía: a riesgo, claro está, de que el nadador no vuelva a emerger jamás*" (Ibid, pàg. 117).

Seguint la pauta pendular, sembla que per encarregar-se de refrenar aquest tipus d'home i dur-lo a l'equilibri i a l'estabilitat, de crear ordre en el caos, de donar sentit i interpretar la vida, no hi havia res millor que la història, però li mancaven els conceptes per endreçar la vida: conceptes com raó, progrés, humanitat, necessitat es van colar per la porta del darrere de manera incontroladament subjectiva i es van ensenyorir de la vida. D'aquesta manera, i ja parlant del seu propi present, la

¹¹ El 1934, Musil reflexionava en el seu diari sobre allò que tenia de paradoxal el clima social a Alemanya, i sobre la tendència que anava prenent el nacionalsocialisme, que el duia a l'exili intel·lectual.

Aquells que han estudiat els seus diaris assenyalen, en un terreny menys teòric, dues qüestions rellevants pel que fa a la seva visió política: l'anada al front de la gent gairebé amb un fervor religiós a causa l'acceptació entusiasta i general al començament de la Primera Guerra Mundial de les societats dels països protagonistes del conflicte (i que ell mateix compartia), i la poca traça política del final del conflicte pel què va significar el Tractat de Versalles. Per a Musil, el poble alemany va rebutjar la industrialització i urbanització corresponent del món modern, com quelcom aliè a la seva visió del món (*Weltanschauung*). L'escriptor John Maxwell Coetzee, en el seu cèlebre article *Robert Musil, the Man with Many Qualities*, afirma que Musil va ser un home amb moltes qualitats que va viure un període execrable, amb dues grans guerres incloses i, a més a més, provocades en part pels seus compatriotes.

vida estava mancada de conceptes d'ordre, i torna a referir-se a la ciència quan esmenta que els fets passats de les ciències particulars (enfrent de les ciències exactes) ens enterren desendregadament.

4.2. Ambivalència

En aquest punt del treball, ens podem preguntar si Musil era místic o positivista, com tants altres estudiosos han fet però mai no s'ha arribat a cap consens. Per exemple, per a Pedro Madrigal¹² certes expressions relacionades amb aquest assumpte, com ara “*el misticismo romántico no estaría reñido con el positivismo científico de un físico o un matemático*” o “*una mística bobalicona*” o “*cómo ese positivismo no está tan lejos del misticismo, una forma peculiar y moderna de misticismo*” fa d'aquesta una qüestió hermafrodita, ambivalent. O per al sociòleg de la religió, Peter L. Berger (1929) Ulrich al llarg de la novel·la es planteja fonamentalment dues qüestions: d'una banda, com ha afectat la tecno-ciència i la modernitat a la visió del món i a l'home actual? I, lligada a aquesta, per aquest home és possible continuar obert a la realitat religiosa? Segons aquest autor, el desenvolupament de la mentalitat racional científica comporta cert grau de relativisme, i aquest, al seu torn, faria entrar en crisi les components de certesa del jo.

D'altra banda, la filosofia popular i les discussions quotidianes no estaven satisfetes amb una fe en la raó i el progrés sense fonament, i per això es van inventar els coneguts fetitxes de l'època (la nació, la raça, el catolicisme, l'home amb intuïció, ...) que tenen en comú, negativament, un sentimentalisme que no para de trobar-li mancances a l'enteniment, i positivament, la necessitat de detenir-se i detectar les impressions en les quals consisteix l'ésser humà ja gairebé exclusivament. Aquí podem fer referència a una qüestió de l'àmbit estètic, ja que considera que aquesta és una de les causes per les quals l'expressionisme no va arribar a ser mai una cosa seriosa, ja que sobre un terreny que seguia sent fonamentalment impressionista no es podia arribar més enllà. Així, es va arribar a ser tan pusil·lànim davant de formes i judicis directes que es va agafar com a costum mirar històricament fins i tot el present: quan apareixia un nou *isme* es creia que allà hi havia l'home nou i que començava una nova era.

Per aquest motiu tot allò que forma part de l'esperit es trobava immers en un gran desordre. Es combatia l'esperit dels fets i de les xifres per tradició, sense ser gaire conscients de quines eren les raons, i sense que se li oposés res més que una negació. Ja que si es proclamava, i qui no proclamava quelcom de semblant?, que a la seva època li mancava la síntesi, o la cultura, o la

¹² Traductor al castellà de la darrera part de la novel·la i autor de l'obra *Robert Musil y la crisis del arte*, citada al final del treball.

religiositat, o la comunitat, a penes no era res més que una lloança a qualsevol temps pretèrit, que va ser millor, ja que ningú era capaç al començament del segle XX de dir quin aspecte hauria de tenir una cultura o una religió o una comunitat. Amb això, Musil demana que sigui el present qui es plantegi a si mateix. Donant confiança a aquesta demanda, l'autor de *L'home sense atributs* afirma que el món està ple d'una voluntat indomable de novetat, de fer una *altra* cosa, de progrés, al cap i a la fi.

Musil conclou, i així anirem cap al següent punt, que l'esperit de la gent de la seva època albergava, les unes vora les altres i sense fer contrapès, les contradiccions entre individualisme i col·lectivitat, aristocràcia i socialisme, pacifisme i marcialitat, entusiasmes culturals i empresa civilitzadora, nacionalisme i internacionalisme, religió i ciència de la naturalesa, intuïció i racionalisme, i moltes d'altres.

Esto es un manicomio babilónico; por mil ventanas le gritan a la vez al transeúnte mil voces, mil músicas, mil ideas diferentes, y está claro que el individuo se convierte así en un tablado para motivos anarquistas y la moral se disgrega junto con el espíritu. Pero en las bodegas de ese manicomio martillea la voluntad volcánica de crear, se materializan sueños ancestrales de la humanidad como el vuelo, las botas de siete leguas, la mirada que penetra a través de los cuerpos, y un número inaudito de fantasías semejantes que en siglos anteriores eran la más sagrada magia del sueño; nuestra época crea esas maravillas, pero ya no las siente. (Musil, 1992, pàg. 119).

5. MUSIL I L'ESTÈTICA¹³

Aquest capítol pretén aportar noves idees al treball, tot i que cal notar que moltes d'elles han anat apareixent al llarg de les pàgines precedents o, si més no, hi estan estretament vinculades gràcies a la mirada transversal del polifacètic austríac. Ja referint-nos a aquest punt on tractarem idees estètiques i, per tant, pertanyents a la filosofia, cal que ens preguntem, com tants d'altres han fet abans, si Musil va ser un autèntic filòsof.

La crítica, va escriure Ingeborg Bachman, remarca, entre altres coses, que la seva novel·la *L'home sense atributs* és el més gran assaig de filosofia de la història i la més despietada de la *Weltanschauungskritik* després del *Càndid* de Voltaire (1694-1778). Per això Musil és víctima d'una injustícia, ja que ell volia fer més que una novel·la convencional, més que explicar la història de la decadent Kakanian i més que fer una crítica de les idees de l'època que havien esdevingut obsoletes. Bachmann també suggereix una possible explicació al fet que Musil no ha aconseguit triomfar dins el món de la filosofia: Musil no va voler, tot i que de vegades se li retreu, ultrapassar la seva competència; és conscient en tot moment que el poeta no pot ni ha de proposar un sistema filosòfic, per això no s'adreça, com dèiem abans, al *tot*, sinó que dóna prototipus i direccions a seguir, solucions parcials i no *la* solució¹⁴.

A partir de la lectura de les seves obres, una de les qüestions que causa més impressió és la comprensió i la diversitat excepcionals de les seves competències, així com el rigor amb el qual ell mateix s'atura abans de dir més coses del que elles l'autoritzen. D'aquesta manera se situa en la posició incòmoda d'un filòsof que ha renunciat, en part a causa d'una manca de competències que ell mateix reconeix i en part perquè es qüestiona si un home realment seriós i competent pot tenir

¹³ Per a redactar aquest punt ens hem concentrat bàsicament en tres textos: *La voix de l'âme et les chemins de l'esprit* de Bouveresse i dos dels assajos de Musil, "Sobre los Libros de Robert Musil" i "Lo indecente y lo enfermo en el arte", tots tres citats a la bibliografia.

¹⁴ Citat a Wilfried Berghahn, *Robert Musil*, Rowohlt Verlag, Reinbek bei Hamburg, 1963, p. 164. La traducció és nostra a partir de la transcripció al francès feta a Bouveresse, 2001, pàg. 12

encara avui aquest tipus de pretensió, a proposar allò que els filòsofs anomenen una filosofia¹⁵. Per a Musil, és propi de la filosofia tendir a la constitució d'una visió acabada del món.

A aquesta qüestió hi podríem afegir que en cap cas es correspon amb la idea que els mateixos filòsofs tenen generalment d'un escriptor d'avui dia. És, efectivament, molt més respectuós i amant de la ciència del que se suposa que ho és el món literari i filosòfic, i més racionalista del que normalment s'entén i s'accepta d'un poeta. I sobretot, a diferència que molts altres, Musil no s'acontentava de reaccionar davant la situació de crisi, de desintegració dels valors i de la desaparició de referències fent un diagnòstic radical -tot i que també en això és difícilment superable-, ell busca amb passió la manera de reconstruir i de proposar veritables solucions, en lloc de seguir el camí més natural i freqüentat que consisteix simplement a impulsar les coses encara més lluny en el sentit de la dissolució i de la desconstrucció. Seguint el plantejament que fa Bouveresse a *La voix de l'âme et les chemins de l'esprit*, Musil no té cap simpatia pel que podríem anomenar el principi "d'irresponsabilitat" fonamental de l'escriptor, sinó que ell s'inclina més aviat per distingir el poeta pels seus deures excepcionals que no pas pels seus drets (tot i que sovint es lamenta que vivim en una època que no s'estima els seus poetes i que no compleix les seves obligacions envers ells) i pensa que la creació literària ha de fer una contribució real i positiva a la solució dels problemes de l'època. El seu isolament en el món de la literatura i del pensament d'avui dia té relació amb el fet que ell considera les "solucions" que generalment són suggerides pels escriptors i pels artistes de la seva època com pseudo-solucions i que, per tant, els problemes reals i importants no han estat ni percebuts ni, encara menys, tractats.

Es compren millor el què Musil vol dir si es té en compte que la característica de l'esperit és, justament, no reconèixer més exigències i valors que els seus, que són simplement els de la creativitat:

El espíritu no cree inflexiblemente ni en un ideal ni en una ley, una cosa, un carácter, un yo, un orden. La naturaleza del espíritu es creativa! Se podría definir eventualmente como una moral

¹⁵ "Musil's conviction that, in art, life and politics, what was needed was more rather than less thought and that the pervasiveness of philosophical blethering was a major vice of the age, together with his position within the history of Austro-German thought make him a unique figure in the history of the relations between exact and inexact philosophy. Trained in the Brentanian tradition of descriptive psychology (like Kafka and Freud), Musil was the last thinker of a distinguished line to have taken seriously the task of denouncing nonsense. He stands at the end of the line of the great Austrian philosophical polemicists and nosologists, the line that begins with the Anti-Kants of Bolzano, Brentano and their heirs. There is a fundamental difference between the attitude of Musil and that of the Vienna Circle: Carnap, Schlick and Neurath merely announced the coming of scientific philosophy and got on with doing it. They wasted very little time on criticism. This attitude, as I have already suggested, became the norm and, indeed, a handful of exceptions apart (Bouveresse, Searle, Tugendhat), is still the norm" ("Post-Continental Philosophy: Nosological Notes", consulta web).

intelectual, pero hay que incluir dentro del intelecto los sentimientos (El hombre sin atributos, vol. II, pàg. 465).

5.1. La moral

Sobre la qüestió moral, els alemanys, segons Musil, tenen dos tipus de resposta: el principi kantià (actua de manera que la teva acció pugui esdevenir màxima universal) i la moral de l'individu heroic, aquell individu que se situa fora, l'individu fot que no se sotmet a cap llei sinó que crea i imposa la seva pròpia llei. La moral en la què pensa Musil no és cap de les anteriors: *“agis d'une manière telle que ton action soit une maxime pour tous, mais d'une manière telle qu'elle ait de la valeur. Où “valeur” vient de la sphère de l'autre état, est le mouvement “vivant” indéfinissable dont il a été question”* (Bouversee, 2001, pàg. 21). Aquesta no és la moral de l'individu heroic en el sentit que estem habituats a considerar. Musil es malfia particularment del culte i de la mitologia a l'excepció heroica, i ell rebutja considerar com a tal al poeta, segons una concepció malauradament massa estesa i que és, a la pràctica, una incitació a la irresponsabilitat.

La moral cap a la qual Ulrich s'inclina inicialment i instintivament és segurament una moral del geni, però *“el geni no com a excepció en relació a la moral, sinó com a geni moral!”* (*El hombre sin atributos*, vol. II, pàg. 466), o en altres paraules, el geni moralment creador i no el geni amoral. Parla d'un principi prometeic, heroic, que alliberi les forces combatents de l'ànima del seu desordre ineficaç i les faci utilitzables, un principi que no et diu què has de fer, sinó com ho has de fer. L'home sense atributs no postula que aquest principi sigui unívoc i aplicable; el seu problema rau, justament, en saber si ho és o no, i aquest és un problema que Musil no aconsegueix resoldre completament.

Tot i amb això, una novel·la com *L'home sense atributs* dóna una idea bastant més justa i convincent del que podria ser una forma de coneixement moderna que la majoria de les filosofies d'avui dia; aquest fet té a veure amb els avantatges per la resolució de problemes del món contemporani que Musil atribueix a la literatura. Del coneixement modern, Musil posseeix, com hem anat destriant al llarg del treball, la ironia, la intensitat i la flexibilitat d'esperit, l'amplitud i la universalitat del punt de vista, la moderació i el sentit de la complexitat.

5.2. L'art i la creació literària

Pel que fa a l'art, tenim poques referències directes en relació amb el gran volum que té l'obra musiliana. L'art, com ell el concep, s'oposa directament a les activitats ideològiques com la religió i la filosofia. Tota l'estètica musiliana es resumeix en certa manera en aquesta antítesi fonamental i irreductible:

La création poétique n'a pas pout tâche de décrire ce qui est, mais ce qui doit être; ou ce qui pourrait être, comme solution partielle de ce qui doit être (...). De la création poétique relève essentiellement ce que l'on ne sai pas; le respect devant cela. Une vision du monde achevée n'est pas compatible avec une création poétique. (Bouveresse, 2001, pàg.90)

Segons Musil, l'àmbit on la creació literària exerceix la seva racionalitat pròpia és a l'ètica, és a dir, en l'indeterminat i l'incalculable, on trobem més enigmes que equacions, i més equacions que solucions, on

Il n'y a d'entrée de jeu aucun terme aux inconnues, aux équations et aux possibilités de solution. La tâche est celle-ci: découvrir des solutions, des constellations, des variables toujours nouvelles, construire des prototypes d'aboutissements de ce qui se passe, des modèles attrayants de la manière dont on peut être homme, inventer l'homme intérieur. (Ibid, pàg. 90)

Aquesta concepció constructivista i experimental de l'empresa literària s'acosta més a la ciència que a la filosofia, ja que la ciència contemporània, com subratlla Mach, no es presenta amb la pretensió de ser una visió del món acabat, sinó més aviat té la consciència de treballar per una visió del món futur, i per tant la filosofia suprema consisteix precisament a suportar una visió del món inacabada i a preferir-la a una visió del món aparentment tancada, però insuficient. D'aquesta manera, Musil pren com a model aquesta visió de la ciència i pretén aplicar-ho a la filosofia: la ciència ha après a concebre's a ella mateixa com una solució parcial, i la filosofia encara no ha aconseguit i, de fet, potser per la seva natura és incapaç d'aconseguir-ho. Durant un primer estadi, la ciència havia volgut competir amb la religió en la producció de veritats últimes, però és una cosa a la qual hi ha renunciat esdevenint així més madura: "Quan la ciència s'imposa a costa de la religió, comença per intentar enunciar les veritats definitives sobre els objectius finals. La ciència renuncia a aquest desenvolupament".

Durant la seva joventut, a Musil li mancava una formació literària sòlida, configurada per un petit nombre de lectures: Friedrich Nietzsche (1844-1900), Maurice Maeterlinck (1862-1949), Ralph Waldo Emerson (1803-1882) i poca cosa més. Segons explica Madrigal, aquests anys Musil se sent desgraciat i aliè a la naturalitat amb la què altres persones encaren la vida i saben gaudir dels plaers que proporciona així com encaixar-ne els cops, malgrat que no l'entenguin. Un altre factor que

podria explicar la seva inclinació cap a l'activitat creativa i artística és el rebuig davant d'allò que li és donat (la família, la societat, la pàtria com a paradigmes de la realitat), l'esperit que està a la recerca d'allò que li és afí.

A partir d'aquestes consideracions podem entendre els motius de Musil per passar per sobre de la família i les tradicions. Ara bé, per a ell no era imperatiu seguir sí o sí la carrera militar, ja que s'havia deixant enrere el temps heroic de la construcció d'un Estat (com el prussià, cridat a fer d'Alemanya una unitat i un Imperi a base de disciplina i de submissió), les grans revolucions burgeses i amb els Imperis europeus ja construïts (de fet, aquests ja estan a punt d'enfonsar-se com a conseqüència de la Primera Guerra Mundial). Ara ja no es tracta de construir una realitat supra-individual, sinó que cal recordar-la a través d'una gran cultura. És per això que Musil fa una dura crítica a la comunitat cultural alemanya: en aquesta esfera hi havia qüestions de les que no es parlava i ell sent vergonya i còlera envers aquest fet, cosa que l'any 1911 el porta a escriure *Lo indecente y lo enfermo en el arte* i defensar la posició segons la qual l'art no només pot representar allò immoral i menyspreable, sinó que també ho pot apreciar.

5.3. Realitat i representació

Musil afirma que l'art pot escollir qualsevol tema com a punt de partida (fins i tot allò indecent i malalt) però a partir d'aquí, allò representat ja no és el que era (és a dir, ja no és ni indecent ni malalt). Tenir la necessitat de representar artísticament significa no tenir necessitat urgent de satisfacció, ja que representar quelcom significa representar les seves relacions amb altres coses. Objectivament, afirma Musil, això no és possible de cap altra forma perquè hi ha una part del missatge que només així es pot entendre i sentir; de la mateixa manera que també la comprensió científica sorgeix només mitjançant una activitat de comparació i relació, que és el modus com, en definitiva, sorgeix tota comprensió humana. Aquestes relacions que s'estableixen entre la realitat representada i la seva representació no són la realitat en si, sinó que tals relacions no poden ser indecents i, encara menys, les seves troballes poden ser-ho. Amb aquesta explicació, l'autor defensa la voluntat de coneixement de l'art.

El paper de l'artista va en aquesta direcció. La impressió que aquest rep es descompon dins seu, i separats del seu paralitzant context habitual, els seus components assoleixen sovint relacions inesperades amb objectes sovint molt variats i diferents, que al seu torn

Resuenan en su dislocación en involuntaria armonía. Así se abren caminos y se hacen estallar masas de relaciones establecidas, así va excavando la conciencia sus vías de acceso. El resultado

no es más que una representación del proceso a describir imprecisa aún en la mayoría de los casos, pero en torno suyo, un oscuro resonar de afinidades animicas, un lento desplazarse de grandes masas de voliciones, ideas y sentimientos entrelazados. Tal es lo que sucede en realidad, y ése el aspecto que un proceso enfermo, odioso, incomprensible o meramente desatendido por convencionalismo, presenta en el cerebro de un artista. (...) (Musil, 1992, pàg. 16).

Per l'art s'ha de fer el mateix que per la ciència: carregar contra els desagradables efectes secundaris en favor de l'objectiu principal, a més de restar-los-hi importància afavorint així la finalitat. Malgrat estar parlant d'art, reafirma la seva idea de què s'ha de reformar anant cap endavant, ja que les malalties socials són evolucions bloquejades per l'estúpida conservadora, diu Musil. També a la vida s'ha d'aprendre a pensar d'una altra manera per tal de comprendre l'art.

Que se defina como moral cualquier objetivo de la comunidad, pero con una gran cantidad de caminos laterales autorizados. Y que el movimiento vaya convergiendo por todos ellos en una fuerte voluntad de progreso, para no correr el peligro de trastabillar a cada guijarro del camino. (Ibid, pàg. 18).

Finalment, pel que fa a la creació literària, Musil té un interessantíssim, divertit i molt recomanable assaig titulat *Sobre los Libros de Robert Musil*, que va escriure el 1913, serà en el què ens basarem per analitzar aquesta qüestió, ja que mitjançant un diàleg fa un repàs de la trajectòria literària de Musil i exposa amb claredat quin era el pensament de l'autor pel que fa a la literatura i a l'escriptor, relacionant-ho tot plegat.

La realidad que uno pinta, es en todo momento un mero pretexto. Desde luego, el relato quizás haya sido alguna vez sencillamente la reacción de un hombre fuerte, pobre en conceptos, de volver a palpar una vez más los fantasmas buenos o temibles de experiencias cuyo recuerdo todavía abrumaba a su memoria. (...) Y el curso del desarrollo quiere que el relato de la realidad venga a ser al final un medio al servicio del hombre conceptualmente fuerte, que con su ayuda se acerca a hurtadillas hasta un saber sobre el sentimiento y unos temblores del pensamiento que no se pueden captar en general y con conceptos, sino tan sólo en el titilar y en la luz trémula del caso particular, o quizás se puede decir también que no son para que los capte el ser humano completamente racional y civilmente capacitado para los negocios, sino partes suyas menos consolidadas pero que se extienden mucho más lejos. Afirmando que Musil capta algo así, y que no sólo lo intuye o lo insinúa, pero hay que saber qué debe ser un escrito antes de discutir si está bien escrito. (Ibid, pàg. 33)

En aquest temps Musil presenta la seva postura enfront del que ell considerava que era el pensament de la major part de la societat en allò referent a l'art o a l'escriptura. Segons Musil, per al públic en general, la vivacitat era l'atribut decisiu d'un escriptor, ja que els que eren considerats grans autors retrataven. Ell difereix d'aquest punt de vista, i ho enfoca de la següent manera:

Alguna vez se puede sentir la necesidad de decir más y con más precisión de lo que es posible con tales medios, y entonces se crea uno nuevo. El arte es un mediador entre lo conceptual y lo concreto (...) ¿Es que uno no va a poder intentar alguna vez, impaciente, extender algo más el entramado de ideas y sentimientos del que se trate, y simplemente insinuar lo que ya no se deja decir sólo con palabras, recurriendo a esa vaporosa vibración de cuerpos extraños que flota sobre una acción? Pienso que al hacerlo así simplemente se invierte la proporción de una mezcla técnica, y que habría que mirar el asunto como un ingeniero (...). Pues está claro que los personajes de los libros son creados solamente para poner en ellos sentimientos, ideas y otros valores humanos que la acción vuelve a sacar de ellos. (Ibid, pàg. 34).

5.4. Idea i espiritualitat

També fa certa autocrítica cap a aquest tipus de literatura, ja que es pot arribar a pensar que aquests llibres no tenen res a veure amb les forces de la seva època, i per tant estan allunyats de la realitat. Per tant, aquests textos corren el risc de ser rebuts només per un petit cercle hipersensible que ja no té sentit de la realitat, quan precisament el segle XX està ple d'esdeveniments. Aquesta reflexió el porta a dir, doncs, que en aquest tipus de literatura, en la qual inclou els seus relats, no tenen contingut i no s'hi esdevé res de res. Al contrari, per a Musil els elements espirituals més decisius en una novel·la són les idees, que a més a més, mai s'han de representar purament com a tals. Seguint aquesta línia, dirà també que, per a un revolucionari, és perillós llegir bons llibres i admirar belles pintures, de la mateixa manera que la ciència resulta perillosa: la gent prefereix la ciència de divulgació que els permet veure un indicatiu de la solució a l'enigma del món.

En definitiva, componer una obra no significa más que reflexionar sobre la vida y luego representarlo. Y comprender el contenido humano de una obra de arte significa circunscribir el polígono infinitamente fragmentado de una cadena de sentimientos e ideas, no sólo en el explosivo contenido de ideas, sino también en las ocurrencias singulares, absolutas e indefiniblemente redondas, de la dicción, en el titular de las figuras, en el silencio y en todo lo irrestituible. Esta construcción asintótica, a través de la cual asimilamos de forma duradera en nuestro espíritu los materiales enérgicos del alma, es el fin humano de la obra de arte, y posibilitarla, su criterio. (...)
(Ibid, pàg. 35)

Allò que un autor pugui arribar a crear a partir de grans sentiments és una barreja de sentiment i enteniment, és l'experiència original convertida interiorment en el centre de moltes altres, per tant, és el sentiment que s'ajunta amb la intel·lectualitat i l'emoció, més les vies de connexió esmentades anteriorment.

Si uno tiene esto claro, no sucumbe a la leyenda de los presuntos grandes sentimientos de la vida, cuya fuente sólo tendría que encontrar el narrador para poner debajo su cacito. Pero esa leyenda

domina todo nuestro arte. Se puede decir de nuestra literatura que, donde habría que buscar una decisión, no se puede encontrar más que una hipótesis. Cuando un hombre nos estremece e influye sobre nosotros, sucede porque afloran en nosotros las mismas agrupaciones de ideas en que él condensa sus vivencias, así como sus sentimientos, que ganan en esa complicada síntesis recíproca una sorprendente significación. Que sería válido representar si de lo que se trata es de darnos una imagen de un ser humano, sea bueno o despreciable, que nos aporte algo. Pero en su lugar uno se vuelve a encontrar contantemente tan sólo con la pueril presuposición de que esa significación ya estaba ahí, y sólo en torno a ese supuesto que permanecería oculto en el interior de los hombres (...). En las Nupcias, los destinos toman forma a partir del centro, pero el que la poesía consciente de su objetivo no elija lo actual, eso tienen ustedes que verlo, no es una característica del arte, sino de la actualidad, que sin duda jamás habría llegado a ser actual si no pudiera comprender y ser comprendida con medios pre-artísticos. Lo conjeturado es la conjetura... (Ibid, pàg. 36)

El 1922 escriu un assaig titulat “*Elementos para una nueva estética*” on es mostra decididament pessimista. L'ésser humà amb el rigor racional del seu esperit s'ha fet amo i senyor del planeta. A les antigues virtuts d'astúcia, duplicitat, gust per la caça i la guerra s'hi han afegit les de l'home modern, la seva ànsia i capacitat de mesurar, calcular i investigar, la seva manera de pensar positivista, causal, mecanicista. Així, el projecte de millorar l'home se sustenta només en una sèrie de bones intencions, perquè si li traiem aquestes qualitats negatives, quedaria l'home només com una massa informe. La moral mateixa està profundament impregnada i compromesa per aquelles qualitats, rigoroses i agressives que han conformat el nostre esperit. Els seus manaments i lleis, l'avaluació quantitativa del bé i del mal, evidencien la influència de la desconfiança i el nihilisme que configura el temps modern.

Per acabar, direm que Musil considera que el florir de les arts és el que fa les èpoques afables, en sostreure'ls-hi quelcom la pèrdua del qual fa que les forces impulsores de la història s'endormisquin. Per això, dirà que “*un pueblo no puede ser al mismo tiempo política y culturalmente creativo*” (Ibid, pàg. 432-433).

6. L'HOME SENSE ATRIBUTS

(...) esta llamada reiterada que en un principio le había parecido cómica encontraba por todas partes su eco; la ciencia comenzaba a pasar de moda, y el tipo de hombre indefinido que domina nuestra época se había empezado a imponer. (El hombre sin atributos, vol. I, pàg. 319)

Aquesta cita ens serveix d'enllaç al punt on tractarem la visió que té Musil de l'home modern i que plasma en Ulrich de *L'home sense atributs*, la seva importantíssima novel·la. A més a més, aquest apartat ens ajudarà a tornar a veure allò del que hem parlat fins ara i també ens farà de pont cap al darrer punt del nostre treball, que té a veure amb les idees estètiques de l'autor alemany.

Sobre el Atlántico avanzaba un mínimo barométrico en dirección este, frente a un máximo estacionado sobre Rusia; de momento no mostraba tendencia a esquivarlo desplazándose hacia el norte. Los isotermos y los isóteros cumplían su deber. La temperatura del aire estaba en relación con la temperatura media anual, tanto con la del mes más caluroso como con la del mes más frío y con la oscilación mensual aperiódica. La salida y puesta del sol y la luna, las fases de la luna, de Venus, del anillo de Saturno y muchos otros fenómenos importantes se sucedían conforme a los pronósticos de los anuarios astronómicos. El vapor de agua alcanzaba su mayor tensión y la humedad atmosférica era escasa. En pocas palabras: era un hermoso día de agosto del año 1913. (Íbid, pàg. 11)

Així comença una de les més importants, enigmàtiques i representatives obres literàries del segle XX, titulada en l'alemany original *Der Mann ohne Eigenschaften*¹⁶. Si abans lligàvem l'home amb la ciència, amb el cèlebre fragment amb què comença *L'home sense atributs* veiem la relació que Musil estableix entre la ciència i la literatura.

Novel·la filosòfica o assaig literari, la seva acció transcorre fins a l'agost de 1914, la fosca data en què va començar la Gran Guerra, que canviaria dràsticament els destins d'Europa i obriria una bretxa fatal en la modernitat i que faria explotar la sospita entorn la idea de progrés, el seu valedor més preuat, considerat il·limitat i incontestable.

Cal fer un petit apunt pel que fa la tradició literària en la qual estava immers Musil. La simbiosi entre literatura i filosofia és una característica de la cultura de parla alemanya, entre creació literària i metafísica. La darrera, expulsada de l'àmbit de les ciències naturals pel positivisme materialista,

¹⁶ Al castellà i al català ha estat traduïda com *El hombre sin atributos* i *L'home sense atributs*, tot i que seria més fidel a la versió original un home sense qualitats pròpies, sense particularitats, més que no pas sense atributs.

busca refugi en altres modalitats del saber: en l'art i en la literatura¹⁷. Hermann Broch (1886-1951), Franz Kafka (1883-1924), Hermann Hesse (1877-1962), Thomas Mann (1875-1955) i Robert Musil són creadors literaris que barregen la novel·la i l'assaig amb la voluntat de donar cabuda en les seves obres a profundes meditacions sobre problemes de la vida i de l'existència. Ulrich-Musil, l'home sense atributs, meditava:

*Un hombre que quiere la verdad se hace científico; un hombre que quiere dar libre juego a su subjetividad se hace, posiblemente, escritor; pero, ¿qué debe hacer un hombre que quiera algo de intermedio entre los dos?*¹⁸. (Íbid, pàg. 264)

La novel·la intel·lectual, assagística -sembla la resposta que aquesta generació alemanya de 1905 dóna a aquesta qüestió- en la qual creació literària i les formes de coneixement, art, ciència, política, s'entrellacen, i aquest és el cas en què ens trobem. Un altre tret fonamental i que no passa desapercebut a ningú que es trobi davant d'aquesta magna obra, és la consciència que ha quedat inacabada¹⁹, i que, de fet, estava fatalment destinada a no tenir fi.

Musil va ser al llarg de la seva vida, successivament, militar, enginyer, filòsof de la ciència, crític literari i novel·lista. Tan intensa i variada biografia intel·lectual ha fet possible que en les dotzenes de llibres i articles dedicats a l'anàlisi de l'obra i figura de Musil se'l classifiqui en les més diverses posicions, des de la de positivista lògic (que pertany a una sana intel·lectualitat austríaca, allunyada d'"irracionalistes" alemanys com Martin Heidegger (1889-1976) o Spengler (relació citada per Jacques Bouveresse, 2001²⁰), fins a la de místic impetuós (Mommaers, 2006)²¹.

Considerem necessari fer un petit resum dels esdeveniments del llibre, tot advertint que no és exhaustiu, sinó que ens servirà més aviat per tenir alguna orientació durant les pàgines següents.

¹⁷ Maurice Merleau-Ponty, al seu assaig "*Metaphysics and the Novel*" insistia sobre aquest punt del pensament el segle XX: "Durant molt de temps semblava com si la filosofia i la literatura no només tinguessin maneres diferents de dir les coses, sinó que tenien fins i tot diversos objectius... Però des de finals del segle XIX, no obstant, els llaços entre elles s'han anat estrenyent. La primera senyal d'aquesta reconciliació va ser l'aparició de formes d'expressió híbrides que contenien elements de diari personal, de tractat filosòfic i de diàleg" (la traducció és nostra).

¹⁸ Hugo von Hofmannsthal (1874-1929) sembla respondre a aquesta pregunta a la seva *Carta de Lord Chandos*, quan expressava la seva voluntat de "*crear ficción y verdad, un juego de alternancia eterna, una cosa maravillosa como la música y el álgebra*" (Hofmannsthal, 2008, pàg. 12).

¹⁹ Per a John Maxwell Coetzee (1940), Musil deixa els seus lectors confosos i insatisfets.

²⁰ Jacques Bouveresse és un filòsof i professor del Collège de France, que ha escrit abundantment sobre Robert Musil. El 1993 va publicar *L'homme probable, le hasard, la moyenne et l'escargot de l'histoire*, i posteriorment, el 2001, *La voix de l'âme et les chemins de l'esprit. Dix études sur Robert Musil*, tots dos citats a la bibliografia.

²¹ Per a Paul Mommaers, expert en música cristina, *L'home sense atributs* "*es una novela de amor que se presenta explícitamente como una aventura mística, una mística sin Dios, en la que los amantes se unen conjuntamente con la naturaleza*" (Montesinos, 2010, pàg. 2).

L'acció es desenvolupa al llarg d'un any, que va des de l'agost de 1913 fins a l'agost de 1914, acabant justament amb el començament de la guerra. Ulrich, el protagonista, és matemàtic i té trenta-dos anys; després d'haver estat treballant a l'estranger i d'haver aconseguit un cert èxit, quan torna a Àustria decideix prendre's un any sabàtic, any durant el qual pretén reflexionar i superar la indefinida insatisfacció vital que sent. Aquest personatge es troba immers, gairebé de manera casual, en l'Acció Paral·lela, un gran projecte patriòtic que té com a objectiu preparar la celebració del setantè aniversari de l'emperador Francesc Josep l'any 1918 pretén, una celebració comparable a la que es feia a Alemanya pel kàiser Guillem. Les reunions a casa de Diotima amb els diversos personatges que integren la comissió organitzadora posen a prova les capacitats del jove matemàtic, representant de la modernitat científica a la qual tota activitat s'ha de vincular.

Durant aquest any mor el pare d'Ulrich, que havia estat professor de dret en una petita universitat, i durant les seves exèquies, Ulrich i Ágathe es retroben. Aquesta dona és la seva germana, cinc anys més jove i amb la que gairebé no ha tingut relació. Els germans tenen el propòsit de conèixer-se i decideixen viure junts a Viena per tal de recuperar el temps perdut i de, conjuntament, trobar el *otro estado*, el regne mil·lenari dels místics pel qual tots dos se senten atrets profundament.

La primera part de la novel·la va ser publicada el 1930, que va gaudir d'un èxit aclaparador tant a Àustria com a Alemanya. Aquest primer volum consta de dues parts: "*A modo de introducción*", de dinou capítols, i "*Otro tanto sucede*", que en té cent-quatre. El 1933 va sortir la tercera part, titulada "*Hacia el Imperio Milenario (Los criminales)*", consta de trenta-vuit capítols; quatre anys després, Musil va afegir vint capítols nous, que va retirar i modificar, i que només han estat publicats pòstumament l'any 1943²².

6.1. *A modo de introducción*²³

Com anem dient, existeixen multitud de paral·lelismes entre Musil i Ulrich, i en la primera part ja comencen a teixir-se aquests ponts de connexió. Ulrich, de la mateixa manera que Musil, havia sigut militar i enginyer, però mentre que Musil en la seva tercera etapa decideix dedicar-se a

²² A les versions més actuals, com la utilitzada per a realitzar aquest treball, també s'hi afegeixen una sèrie de fragments i proves que Musil va escriure entre 1939 i 1941.

²³ *A modo de introducción*, *Otro tanto sucede* i *Hacia el Imperio Milenario* apareixen en castellà perquè són els títols de les parts de l'edició de *L'home sense atributs* emprada per a l'elaboració del treball, citat a la bibliografia.

la filosofia de la ciència, Ulrich opta per fer-se matemàtic²⁴ en la seva temptativa més important. En aquesta primera part, Musil lliga les matemàtiques i la ciència moderna amb la nova societat de masses del segle que comença, amb la seva ètica i espiritualitat.

Al capítol número onze “*La tentativa más importante*” el lector percep l’admiració i el respecte que Musil sent per les matemàtiques i que té a veure amb la combinació de tres sensacions, cosa que ens remet a la seva estètica: d’una banda, la bellesa de les formes geomètriques i dels ritmes aritmètics que fan de les matemàtiques un art musical; en segon lloc, la seguretat que provoca la raó i l’exactitud dels seus resultats que fa de les matemàtiques un llenguatge superior; i, finalment, l’esperança de què el llenguatge quotidià es vagi superant i aproximant cap al matemàtic. “*En la matemática está la nueva lógica y el espíritu en su misma esencia, en ella está las fuentes del tiempo y la génesis de una transformación formidable*”. (*El hombre sin atributos*, vol. I, pàg. 42).

Tanmateix, en aquell moment les matemàtiques no gaudien de bona fama, i les modes irracionalistes atacaven la ciència i les matemàtiques.

De ahí que ya entonces, cuando Ulrich se dedicó a la matemática, hubo gente que predijo el hundimiento de la cultura europea porque había desaparecido del corazón del hombre la fe, el amor, la sencillez y la bondad; y es significativo que todos ellos habían sido de estudiantes y en su juventud, pésimos matemáticos. (*El hombre sin atributos*, vol. I, pàg. 43)

Ens serà molt útil contraposar la figura de Spengler, citat anteriorment, amb la d’Ulrich. Com sabem, Spengler és un dels autors criticats més severament per Musil, ja que, com explica al seu assaig per a *Der Neue Merkur* “*Espíritu y Experiencia*”²⁵, no accepta la superficialitat del seu raonament, on les respostes arriben d’una manera o altra i fa ús d’analogies espúries, de manera que es pot arribar a tenir sempre la raó. En canvi, Ulrich és un matemàtic competent amb una opinió molt allunyada de la de Spengler.

De Ulrich se podía asegurar una cosa con certeza, que amaba la matemática en consideración a aquellos que no la podían ver. Estaba enamorado de la ciencia por motivos más humanos que científicos. Veía que ella, en todo cuanto creía de su competencia, discurría de distinto modo que los hombres vulgares. (Ibid, pàg. 44)

²⁴ Per a Bouveresse, aquesta seria la prova definitiva de què Musil, finalment, preferiria les matemàtiques a la filosofia: “Ce n’est évidemment pas un hasard si la tentative faite pour devenir mathématicien, une profession où, de l’avis même des spéculistes, sa contribution «n’avait point été médiocre», est présentée par Musil comme l’«essai le plus important d’Ulrich» pour accéder au statut d’homme à qualités, et si l’éventualité d’une carrière philosophique est écartée de façon apparemment aussi désinvolte” (Bouveresse, 2001, pàg. 90).

²⁵ MUSIL, R.; “*Espíritu y experiencia*”, *Ensayos y conferencias...*, pàgs. 80-94.

Per a Musil l'obra d'un bon físic o d'un bon matemàtic pot superar en força revolucionària les proeses més importants succeïdes al llarg de la història. Un altre factor a tenir en compte és la idea que, en ciència, cada pocs anys ocorre un trasbals que porta a considerar com a vàlid allò que fins llavors era erroni, invertint d'aquesta manera els termes i transformant una idea menyspreada en la reina del nou pensament. *“Hemos conquistado la realidad y perdido el sueño. Ya nadie se tiende bajo un árbol a contemplar el cielo a través de los dedos del pie, sino que todo el mundo trabaja”* (Ibid, pàg. 42).

Deixant de banda la qüestió de caire més aviat científic, ara ens aproximarem a *L'home sense atributs* a partir de consideracions del mateix Musil que posen en relació l'home i l'esdevenir històric, del que ja hem tractat en un apartat anterior; tot i així, ens és molt útil tenir present la figura de Spengler. Musil no pretén negar, com diu, l'existència fenomènica d'èpoques diferents i, de fet, admet que en cert sentit a cadascuna d'elles sorgeix un tipus diferent d'ésser humà: però és precisament d'aquest cert sentit del que es tracta!

Musil afirma contundentment que, des de 1914, el gènere humà ha revelat ser una massa sorprenentment més emmotllable del que solem -i solíem- suposar. Aquesta idea no s'ha volgut acceptar abans per motius religiosos, morals i polítics. Més endavant, afegeix:

Aún recuerdo muy bien un simpático artículo en el que un representativo escritor alemán se asombraba de que el ser humano no fuese como él lo veía, sino tan malo como lo veía Dostoievski. A otros quizás les venga a la memoria la importancia que se le confiere en nuestros sistemas morales al carácter; esto es, a la exigencia de que el ser humano cuente consigo mismo como con una constante, siendo así que una matemática moral más complicada no sólo es posible, sino probablemente necesaria: partiendo de un pensamiento acostumbrado a esa ficción del hábito anímico constante, tampoco queda demasiado lejos admitir la excepción al tipo, a la época, y demás. (Musil, 1992, pàg. 112)

Aquestes divisions tan rígides contradiuen les experiències de la psicologia i les de la nostra vida quotidiana. La psicologia assenyala que els fenòmens s'estenen, com ens explica l'escriptor austríac, en un continu sense salts des dels éssers humans *supranormals* fins als *subnormals*; Musil fa aquesta afirmació tenint en compte l'experiència de la guerra, que per a ell ha confirmat, en un descomunal experiment de masses, que l'ésser humà es pot acostar fàcilment als seus límits o extrems i tornar des d'allà sense canviar ni poc ni gens en l'essencial. Com diu en aquest mateix assaig, *“se cambia, pero sin cambiarse”*. Per tant, no cal fer gaire cosa per a fer de l'home gòtic o del grec antic l'home modern; així doncs, no cal seguir pensant que *“hace aquel que ya es, sino que se convierte en aquello que hace basándose en sepa Dios qué razones”* (Ibid, pàg. 113).

Tot i així, defensa que existeixen diferències entre les cultures primitives i les societats “desenvolupades”, justificant aquesta afirmació en tant que aquestes últimes gaudeixen d’un cervell més versàtil, i tal versatilitat només es desenvolupa al llarg de generacions -i matisa que ho fa de la mateixa manera que la mandíbula retrocedeix i es redreça la postura de marxa- mentre que el fet que qualcú disserti aristotèlicament o kantiana gairebé no suposa cap diferència funcional.

Quan s’accepta, doncs, l’ascens, apogeu i decadència d’un determinat tipus d’home o societat, passa el mateix que referent a la qüestió històrica que comentàvem algunes pàgines abans: es desplaça el que és més decisiu i allò que veritablement impulsa el procés massa cap al centre, quan en realitat s’ha de buscar en la perifèria, en les *circumstàncies*, en com determinades agrupacions d’homes o d’organitzacions prenen el control de la situació en el si d’una miscel·lània en conjunt força semblant, s’ha de buscar en l’atzar o, per ser més concret, en la “necessitat no legal” per la qual una cosa resulta d’una altra (una altra coincidència entre l’esdevenir de la història i el de l’home) no per atzar, però en qualsevol cas sí gràcies a un encadenament imparabile però que no està regit per cap llei.

6.2. Otro tanto sucede

Sean dichas unas palabras acerca de cierta sonrisa, de una sonrisa de hombre escondida entre sus barbas: un rasgo de la habilidad masculina para mofarse solapadamente de los demás. Así era la sonrisa de aquellos hombres de ciencia que habían acudido a la cita de Diotima y escuchaban ahora a los célebres literatos y artistas. Aunque sonreían, no se vaya a creer que lo hacían con ironía. Al contrario, su mueca expresaba respeto y la incompetencia de la que ya se ha hablado. Sin embargo, nadie debe dejarse engañar. En su conciencia era así, pero en el subconsciente -por emplear palabra tan en uso-, o mejor dicho, en su estado general de ánimo, eran hombres en los que una cierta tendencia al mal gruñía sordamente como fuego bajo una caldera. (El hombre sin atributos, vol. I, pàg. 308)

Diotima, la bonica i diligent mestra de cerimònies en les reunions de l’Acció Paral·lela, convoca una sèrie d’erudits, artistes i literats amb l’objectiu d’escoltar i atendre els suggeriments de la intel·lectualitat. Musil aprofita aquest capítol²⁶ per exposar les seves disquisicions sobre la ciència moderna i el positivisme, que ja en aquell moment havia estat posat en dubte.

Si se pregunta sin prejuicios cómo ha conseguido la ciencia su aspecto actual -cosa que sería importante en sí, porque la ciencia impera sobre nosotros (...) se obtiene una imagen singular. Según tradiciones fiables la cosa comenzó en el siglo XVI, un periodo de fortísimo movimiento

²⁶ Bouveresse en el seu llibre *La voix de l’âme et les chemins de l’esprit* li dedica un estudi de trenta pàgines, en el qual ens hem basat força per al desenvolupament d’aquest punt.

espiritual, y lo hizo no esforzándose más en penetrar en los secretos de la naturaleza como se había venido haciendo en los últimos dos mil años de especulaciones religiosas y filosóficas, sino más bien conformándose con explorar la superficie, de una manera que es inevitable llamar superficial. (Íbid, pàg. 313)

L'autor de *L'home sense atributs* contraposa aquí la ciència amb la religió i la filosofia, les formes de coneixement antigues, i tampoc dubta en qualificar, irònicament, de vulgar i superficial el pensament de Galileu.

El gran Galileo Galilei, por ejemplo, el primer nombre que se cita siempre a este propósito, se quitó de enmedio el problema: en vez de dar la causa del horror al vacío, intrínseca a la naturaleza, que obliga a un cuerpo que cae a atravesar espacio tras espacio, hasta llegar a un terreno sólido, se contentó con un resultado mucho más vulgar: estableció simplemente la velocidad del cuerpo que cae, el camino que recorre, el tiempo que emplea, y la aceleración de la caída (...). La Iglesia Católica cometió un grave error amenazando de muerte a este hombre, obligándolo a retractarse, en vez de aniquilarlo sin compasión; porque su modo de considerar las cosas, y la de los que pensaban lo mismo, dio origen en brevísimo tiempo-si usamos la medida de la historia- a los horarios de ferrocarril, a las máquinas utensilios, a la psicología fisiológica y a la corrupción moral de nuestro tiempo, y ya no se puede poner remedio. (Íbid, pàg. 309)

De fet, la qüestió de la ironia està molt present al llarg de tota l'obra de Musil. Aquest és un altre dels factors que en dificulta la lectura, ja que és difícil agafar-ne el to per poder entendre correctament allò que l'autor vol expressar. Al mateix temps, és un element indispensable, ja que el narrador de *L'home sense atributs* és una veu que entretalla el pensament del protagonista i que, d'aquesta manera, reflecteix la confusió del jo, la incertesa que provoca, paradoxalment, la pròpia mentalitat racional científica i el relativisme que aquesta implica. Tanmateix, segueix dient Musil, el científic modern té en comú amb el caçador, el guerrer i el comerciant l'astúcia i la violència depredadora; la seva racionalitat no l'anima a compartir vegetativament, sinó que l'impulsa a sobreviure activament, sense contemplacions: és un animal ferotge que ara, a més, està potenciat per les matemàtiques.

En la lucha por la vida no hay sentimentalismos especulativos, sino sólo el deseo de descartar al contrario del modo más rápido y efectivo; en este caso todo el mundo es positivista. Por lo mismo, no sería una virtud dejarse engañar en los negocios en lugar de andar con pies de plomo; a cuyo efecto, las ganancias constituyen en último análisis una victoria psicológica, librada por las circunstancias sobre el adversario. Si miramos, por otra parte, las aptitudes que conducen a la consecución de nuevos inventos y descubrimientos hallamos: liberación de escrúpulos y de respetos heredados, coraje, tanto espíritu de iniciativa como de destrucción, exclusión de consideraciones morales, paciente regateo ante la posibilidad de la más mínima ventaja, tenaz perseverancia, si es necesaria, hasta encontrar el camino del éxito, y un culto a los números y a las

medidas que viene a ser la expresión más elocuente de la desconfianza reinante frente a toda cuestión incierta; en otras palabras, encontramos únicamente los antiguos vicios de los cazadores, de los soldados y de los negociantes, trasladados al plano intelectual e interpretados como virtudes. (Musil, 1992, pàg. 86)

En aquest moment de la novel·la l'argument comença a desviar-se per donar lloc a la tercera part. Quan fa mig any que Ulrich està instal·lat a Viena i que ha començat a fer de secretari per a l'Acció Paral·lela, rep un telegrama on se li notifica la mort del seu pare. Com podem imaginar, Ulrich mai havia tingut bona relació amb el seu pare, però malgrat això, la notícia li produeix una forta impressió. Mentre fa les maletes per anar cap a la casa familiar, el nostre protagonista sent un cansament profund, se sent al final d'una etapa: quelcom íntim i petit es desfà en la seva consciència, i sent que mai més podrà ser l'activista il·lustrat, el matemàtic i el mascle dominant. D'aquesta manera, Musil ens endinsa en la tercera part de la novel·la, quan Ulrich ja està preparat per abolir la realitat i intentar assolir el *Imperio Milenario*.

6.3. Hacia el Imperio Milenario

Quan Ulrich baixa del tren l'està esperant un vell servent que, de camí cap a casa, ja li anticipa la trobada amb la seva germana Àgathe. De cop, el protagonista sent un interès especial per retrobar-se amb ella, ja que és l'única persona de la família que li queda i de la qual, a més, no recorda gairebé res. Aquesta trobada es presenta al lector com quelcom anecdòtic però també amb cert aire profètic i literari, ja que, quan es veu per primer cop aquella nit, tots dos porten el mateix pijama de *pierrot*: “*¡No sabía que fuésemos gemelos!, dijo Agathe, y su rostro resplandeció sonriente*”. (*El hombre sin atributos*, vol. II, pàg. 300).

Àgathe s'instal·la a casa del seu germà i comencen a viure una època màgica per a ells, un retrobament que semblava impossible al mateix temps que necessari. Ulrich, en un moment de la novel·la, confessa que veu a la seva germana com una planta carnívora i a ell com un pobre insecte atrapat en el seu calze lluminós, presoner entre colors, llums i perfums, fins a convertir-se en part d'Àgathe i negar la seva pròpia naturalesa masculina. La seva relació es transforma en un continu festeig amorós, i ho viuen amb tota naturalitat. Com en el *Banquet* de Plató²⁷, cerquen en ells

²⁷ *En un principio la naturaleza humana era distinta, introduce un mito según el cual hubo un tiempo en que la tierra estaba habitada por personas esféricas con dos caras, cuatro piernas y cuatro brazos. Tres sexos existían entonces (...). Como eran tan poderosos querían escalar al cielo a luchar contra los dioses, y por ello Zeus los dividió en dos mitades, convirtiéndolos en seres incompletos y condenándolos a anhelar siempre la unión con su mitad perdida. A partir de ahí, hacían esfuerzos por encontrar a su otra mitad, y cuando se encontraban no querían separarse la una de la otra. (...). El amor es el deseo de encontrar esa mitad que nos falta* (PLATÓ, *Obras completas de Platón*, pàg. 323-324).

mateixos allò oposat, reprimat, del que se sent nostàlgia, i Ulrich i Agathe es complementen amorosament, com oposats presents i retrobats. Els dos germans passejaven del braçet per la ciutat, esvelts, alts, de la mateixa edat i amb el mateix pensament, eren l'un per l'altre. Aquesta sensació els feia feliços.

¿Es posible no amar el mundo, simplemente al verlo y olerlo?, preguntó Ulrich entusiasmado. Se hallaban junto a un pequeño mercado entre viejos edificios. Alrededor de la estatua clasicista de alguna notoriedad se extendían las multicolores legumbres y hortalizas y se abrían los grandes parasoles de lona de los tenderetes; se amontonaban las frutas, se arrastraban los cestos y eran ahuyentados los perros que se acercaban a los tesoros expuestos al público; se veían rostros enrojecidos de hombres rudos. El aire resonaba y vibraba por las voces excitadas, en pleno ajetreo, y olía a sol, al sol que brilla sobre todas las cosas de la tierra. (El hombre sin atributos, vol. II, pàg. 749)²⁸

Aquell estiu de 1914, Ulrich i Agathe estaven descansant al jardí estirats a l'herba sota la intensa llum estival, perdent la consciència del temps...

Un silencioso torrente de una nieve floral sin brillo flotaba a la luz del sol (...). Se mezclaban en el cuadro primavera y otoño, habla y silencio de la naturaleza, y hasta el encantamiento de la vida y de la muerte; el corazón parecía haberse parado, haber sido arrancado del pecho, sumándose al silencioso cortejo que venía por el aire. “¡Entonces me sacaron el corazón del pecho!” ha dicho un místico, Agathe se acordaba de ello.

También sabía que ella misma había leído esta frase a Ulrich, de uno de sus libros (...). Se le ocurrieron también otras frases que ella había hecho recordar a su hermano: “¿Eres tú, o no eres tú? Yo no sé dónde estoy; ¡ni lo quiero saber!” “¡He subido por encima de mis potencias, hasta la oscura fuerza! ¡Estoy enamorado, y no sé de quién! ¡Tengo el corazón lleno de amor y, al mismo tiempo, vacío de amor!

Así resonaba en ella la queja de los místicos, en cuyo corazón Dios ha penetrado tan hondamente (...). Le había leído a Ulrich multitud de tantas benditas quejas (...); ella entendía lo que con ello se quería decir, y tomó una decisión. El jardín, pues, había presentado ya otra vez el aspecto de enigmático abandono y viveza que tenía en este momento de cortejo floral(...). El tiempo se había parado, un milenio pesaba tan poco como un a abrir y cerrar de ojos, ella había llegado al Reino Milenario, acaso hasta Dios se hacía sentir. Y mientras ella sentía, una tras otra, todas estas cosas, aunque ya no debía haber más tiempo; y mientras su hermano estaba junto a ella, para que no tuviese miedo en ese sueño, aunque ya parecía no haber tampoco espacio alguno, el mundo, pese a estas contradicciones, parecía estar lleno, en todos sus poros, de transfiguración.

(...) En estas circunstancias, Agathe decidió toparse esta vez adrede con el encantamiento que antaño se había adueñado de ella en este mismo jardín casi como en sueños. No sabía por qué lo

²⁸ Aquest “*Aliento de un día de verano*” és un dels capítols que més vegades va modificar Musil, fent-ho en diverses ocasions fins l'any 1941.

asociaba con el nombre del Reino Milenario. Era una expresión clara para el sentimiento y casi tan asible como una cosa, pero seguía siendo confusa para el entendimiento. Por eso, podía manejar esta idea como si pudiera alborear el reino Milenario en todo momento. También se le llama el Reino del amor; en todo caso, esto es lo que Agathe sabía; pero sólo al final se le ocurrió pensar que ambas expresiones se han transmitido desde los tiempos de la Biblia y que significan el Reino de Dios en la tierra, cuyo inminente amanecer se entendió en un sentido completamente real. Por lo demás, incluso Ulrich utilizaba en ocasiones estas palabras, sin creer por ello en la Escritura, de forma tan natural como su hermana; así que no la sorprendió en absoluto el saber, al parecer sin más ni más, cómo se tiene uno que comportar en el Reino Milenario. Hay que conducirse en él con todo sosiego (...). (El hombre sin atributos, vol. II, pàg. 644-645)

Ulrich li havia explicat com s'havia de comportar en el al Regne Mil·lenari: calia dominar-se fins al punt que la ment, el cor i els membres no fossin res més que silenci, i un cop assolit el despreniment suprem,

... se tocaban lo de fuera y lo de dentro, haciendo saltar la cuña que dividía el mundo. Agathe se recogió en sí misma, como fingiéndose muerta, pero pronto se le reveló imposible el parar por completo los pensamientos, los sentidos y la voluntad. Era como cuando niña trataba de no cometer pecado entre la confesión y la comunión. (Íbid, pàg. 645)

En el viatge dels dos germans cap a *el otro estado* (“trànsit que ja havien realitzat camperols dements, professors de teologia i místics de tots els temps i latituds”) Ulrich i Agathe s’endinsen i traspassen els confins d’allò possible, i en una experiència religiosa i al mateix temps terrenal aconseguen tenir dues ànimes i ser només un de sol. Els bessons místics viuran, wagnerianament, la consumació carnal en una illa italiana. Com diu Montesinos, l’home sense atributs, desposseït de les seves qualitats, serà l’home místic o no serà.

Així doncs, l’única sortida que li quedaria a l’home seria la de *el otro estado*, present en totes les religions i místiques corresponents. Aquest seria un estat de l’esperit que es caracteritzaria per l’amor, la contemplació, l’èxtasi, la proximitat de Déu, la renúncia, el *no-querer*. No obstant això, aquest estat -contraposat al normal- sempre ha estat descrit amb tant de fervor com d’imprecisió, i per tant se’l considera proper a un estat de somni. Per a Musil, aquest estat existeix, tot i que encara no el coneguem, de la mateixa manera que no coneixíem el món al segle X. La literatura de tots els pobles, al llarg dels mil·lennis, ha mostrat la presència d’aquest altre món que ignora la mesura, la precisió, el fi i la causa, on el bé i el mal han estat abolits, i on existeix una comunió entre el nostre ésser amb els éssers de totes les coses²⁹.

²⁹ Aquesta informació està extreta fonamentalment de l’assaig citat anteriorment “*Elementos para una nueva estética*”, ja esmentat anteriorment.

Massimo Cacciari, a *Paraíso y naufragio*, designa amb el terme “u-dualitat” (*unoduità*) la relació eròtica mística que es desenvolupa en aquesta tercera part de *L’home sense atributs*: “¿Es el amor un sentimiento? Creo que no. El amor es un éxtasis” (Ibid, pàg. 527), afirma Ulrich, batejat com “l’home sense atributs” pel seu amic de tota la vida perquè troba que “de eso que Goethe llama personalidad y orden inamovible no tiene ni noción” (*El hombre sin atributos*, vol. I, pàg. 67). De qualitats, i fins i tot bones qualitats, no li’n falten, però és incapaç d’apropiar-se-les. En ell es confirma la incompatibilitat entre llibertat i propietat que va dur a Max Stirner (1806-1856) a la apologia del seu *Único*³⁰. També Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) va buscar la llibertat originària en l’individu, i ho va imaginar com el que quedaria de l’home socialitzat un cop s’hagués després de tot artifici addicional, començant pel sentit de la propietat. El cantó fosc d’aquesta màxima sobirania del Solitari, un cop finalitzat el procés de despulament, li ensenya la *Nàusea* que el protagonista de la cèlebre novel·la de Jean Paul Sartre (1905-1980) pateix a causa de la seva pròpia vacuïtat.

Amb una experiència més gran de la massificació social, Musil no és optimista respecte la nova forma de racionalitat estadística però, com ens recorda Mercè Rius quan parla de Musil a *D’Ors, filósofo*, aquesta propicia la indecisió, aliada de la indeterminació o desposseïció d’atributs. A Kakania, al cor de l’Europa prebèl·lica, prospera “l’home probable” i la “vida probable” ja que s’ha revelat com una simple il·lusió “l’home veritable” i “la vida veritable” (*El hombre sin atributos*, vol. II, pàg. 619). Pel que fa a l’ambigu desplegament de la “correlació funcional” diu: “La época es antifilosófica y cobarde; no tiene coraje de decidir lo que vale y lo que no vale, y la democracia, para expresarlo en pocas palabras, significa: ¡hacer las cosas que suceden!” (Ibid, pàg. 186).

Per tal d’apropiar-se de la realitat, és a dir, per a acabar amb la mútua neutralització de possibilitats en què viu, Ulrich desestima la condició d’Únic i intenta retrobar-se a si mateix amb la seva germana Agathe. L’experiment literari de Musil consisteix en “remontarse al caso-límite que funda, no obstante, racionalidad” (Rius, 2014, referència web):

³⁰ Stirner va escriure *El único y su propiedad* el 1844, on fa una crítica radicalment antiautoritària i individualista de la societat prusiana del seu temps. Ofereix al lector una perspectiva de l’existència humana que descriu l’ego com una entitat particular i creativa més enllà del llenguatge i de l’objectivitat, com una realitat subjectiva fonamentada en ella mateixa davant la qual l’ego està sol, al contrari del que predica bona part de la tradició filosòfica occidental. Per a Stirner l’individu ha de ser per a ell mateix l’únic ésser suprem, alliberat de les cadenes de Déu i de les il·lusions de l’humanisme. Aquest individu és l’Egoista, l’Únic (*Einzig*) i només assumint sense hipocresies aquest egoïsmes essencial l’home pot arribar a la plenitud de la seva expressió. En suma, ell llibre proclama que totes les religions i ideologies s’assenten sobre conceptes buits, que superposats als interessos personals (egoïstes) dels individus, revelen la seva invalidesa. Això mateix és vàlid també per al Déu dels cristians com per a la Humanitat o la Llibertat dels ideòlgos moderns, sempre es tracta d’un ideal. No són res més que creences, fantasmes, pensaments abstractes destinats a perpetrar l’estat de servitut.

Pero quien no haya descubierto, por las pistas dadas, lo que estaba ocurriendo entre aquellos dos hermanos, puede abandonar este relato, porque en él se describirá una aventura que jamás podrá aprobar: un viaje a los confines de lo posible, que bordeaba los peligros de lo imposible y lo antinatural, e incluso de lo repulsivo, y que quizás no siempre se limitara a bordearlos; un caso “límite”, como lo llamó Ulrich posteriormente, de validez limitada y peculiar, que recordaba la libertad con que a veces las matemáticas se sirven del absurdo para llegar a la verdad. Él y Agathe fueron a parar a un camino que tenía algo que ver con los asuntos de los poseídos por la divinidad, pero lo recorrían sin tener nada de piadosos, sin creer en Dios ni en el alma. (El hombre sin atributos, vol. II, pàg. 109).

En aquesta tessitura no serà rellevant si l'incest es consuma o no físicament. Musil s'aparta d'una llarga tradició al perquè no jutja allò que és possible segons les expectatives de la realització empírica. No ho assimila a la “potència de realitat”: així tematitza Cacciari a *El ángel necesario* aquest error de principi. Musil escapa d'aquest error tradicional perquè concep la multiplicitat de mons possibles com a altres dimensions del món real per a l'amant, qui “*de un ciudadano de este mundo que era, se torna en una criatura de innumerables mundos!*” . Això constitueix, doncs, la mística o l'èxtasi amorós: “*el misterio de vivir en nuestro mundo de forma distinta*” (Ibid, pàg. 699).

El capítol “*Viaje al paraíso*” ens pot ajudar a aclarir la interpretació caccariana de *L'home sense atributs*. Aquest s'ha d'entendre com a meta i com a origen al mateix temps, cosa que és una idea recurrent en Cacciari (*meta ed orifine insieme*). Així, estariem davant d'un projecte anticipat de final que, en convertir-se en premissa de la segona part de la novel·la, la va privar de desenllaç en el sentit convencional a causa, com ja hem dit, de la potència de la narració. Ara bé, si en canvi ho interpretem com l'esbós del futur desenllaç, podem captar la impossibilitat en la mesura que, paradoxalment, els dos germans -en aquest capítol, bessons- l'han realitzat (consumat l'incest). Els germans ho verbalitzen autoqualificant-se de ni separats ni units, no poden assolir la simultaneïtat. En el capítol citat, mentre contempla el seu Doble femení, el bessó Anders (que era llavors el nom del protagonista: Altre) se n'adona que, tot i haver nascut al mateix temps, hauran de morir en temps diferents: la simultaneïtat queda, doncs, fora de l'abast de les criatures temporals.

El hombre piensa partiendo del tiempo; el ángel, del estado; de manera que la representación natural de los hombres se trueca en los ángeles en una representación espiritual. Todos los procesos de movimiento ocurren en el mundo espiritual mediante cambios de estado internos [...] Todo acercamiento es una similitud de estados internos, todo distanciamiento es una diferenciación de los mismos; los espacios en el cielo no son más que estados externos en correspondencia con los internos. Cada uno, en este mundo espiritual, aparecerá visiblemente ante

el otro tan pronto tenga ansia apremiante de su presencia, pues entonces se pone en su estado; y, a la inversa, en caso de desamor, se alejará de él. (Ibid, pàg. 608-609).

Lluitant desesperadament amb la darrera part de la novel·la, la seva mala situació econòmica l'obliga a tancar el segon volum. Musil treballarà sempre amb la lúcida consciència del seu valor extraordinari i, tanmateix, com algú que avança per un pont que s'enfonsa. Per tancar aquest capítol reprenem la idea segons la qual *L'home sense atributs* és un llibre impossible d'acabar, destinat fatalment a no tenir un final tancat, com diu Cacciari "el naufragio de su obra está sentenciado -y es como el naufragio de un barco en mar abierto, lejos de la meta-". És justament en la comprensió de les dificultats de la seva navegació on rau clau de la interpretació d'aquest vastíssim llibre. L'obra és com un pont (un pont que, en definitiva, uneix ribes oposades) sobre el qual cal avançar sabent que aquest està enfonsat (és a dir, que la seva intenció originària, que es dirigia a definir precisament les possibilitats de la unió de les ribes oposades, s'ha revelat irrealitzable). A la llum d'aquesta idea hauríem de ser capaços de captar en la primera part de la novel·la les causes per les quals no és possible dur-la a terme segons les intencions de Musil o, millor dit, que no pot concloure sinó amb el seu propi naufragi. No obstant això, la recerca d'aquest pont enfonsat constitueix el sentit del segon volum:

Es lo no-dicho que orienta toda su estructura y que asomaba continuamente en el Törless, en Encuentros y en Tres mujeres. ¿Pueden desencanto e ironía, experimento y ensayismo representar un itinerario ascético hacia los mundos del sentimiento? ¿Se dan instantes felices en los que la puerta estrecha se abre de par en par frente a la subversión general de todo valor, que parece connotar la época en toda su totalidad, para que brille la idea del Reino?". (Cacciari, 2005, consulta web).

7. CONCLUSIÓ

S'escau preguntar-se si la literatura, i en concret la novel·la, pot servir de guia en el coneixement de la individualitat occidental moderna. Tal com va fer també Roberto Bolaño, Musil mostra al lector una nova manera de mirar el món i de ser-hi, a través d'una forma particular i innovadora de fer literatura. Aquesta possibilitat sorgeix gràcies a la faceta de tenaç observador de la realitat social i intel·lectual de l'entorn de l'autor, així com a la seva capacitat per dissecionar les ments i les institucions, en algunes ocasions de manera irònica i sarcàstica, sempre de faísó brillant i profunda.

Durant la modernitat, el subjecte, que s'enfronta a la realitat incerta, tingué la físicomatemàtica a la seva disposició, però Déu ha fugit, i Ulrich-Musil es refugia cada cop més en la poesia, i les reflexions gnoseològiques dels capítols teòrics van deixant pas a les especulacions místiques, i el vell Dionís anuncia la seva presència en les veus de filòsofs i poetes. Per això, podem dir que literatura i coneixement s'uneixen en aquest subtil exercici d'introspecció i observació; les paraules i les idees s'encaren per donar a llum una enciclopèdia de l'individu i de la societat moderna europea *“aquejada, como el deshabitado individuo que la habita, de una “enfermedad mental” cuyo diagnóstico se autoafirma como reto y exigencia suprema a los ojos de quien, consciente de la desmesura de su empeño, se propone, no obstante, plasmarla literariamente”* (Muñoz al pròleg de *Diarios*, 2004, pàg. 12). Robert Musil obre moltes finestres, moltes portes, desempedra camins i escampa núvols de tempesta; però també relaciona impossibles i la complexitat esdevé la seva marca. La seva mirada s'acosta i s'allunya de la realitat per després tornar-hi, s'aproxima als límits del coneixement per endinsar-se en la pròpia essència més profunda i desvetllar possibilitats insòlites de la creació literària.

Tanmateix, allò que impossibilita definitivament l'exposició d'una tesi tancada sobre el seu pensament és, precisament, la manca de límits del pensament mateix. En altres paraules, el mateix Musil pren consciència al llarg dels anys que la seva obra en general, i encara més *L'home sense atributs*, no abasta a presentar una visió del món tancada en quatre parets, ans reconeix la incapacitat —pròpia o humana— d'encabir entre les tapes d'un llibre el retrat complet de la realitat. Malgrat ser-ne conscient, no decau en l'àrdua tasca que s'autoimposa. Per això de Musil cal aprendre'n, sobretot, la constància i l'ambició il·limitada que dirigeix, precisament, a l'estudi d'allò que sap inacabat, fins a l'extrem de la pròpia autodestrucció. ¿I si resulta que la realitat és quelcom fix i determinat que no existeix, i l'hem inventada per motius pràctics de seguretat i supervivència? Ell treballa previngut que l'anàlisi de tota afirmació de constància condueix a un estat de les coses

en què els fets esdevenen complexíssims i es dissolen en infinitat de dependències interrelacionades i inabastables.

Autrefois, parmi les gens qui se voulaient des penseurs —bien sûr j'aimerais aussi en être un—, l'usage voulait que l'on réfléchisse très longuement avant d'exprimer un avis sur un sujet particulier. Il me semble qu'il n'est pas mauvais qu'à côté de toutes les autres méthodes d'approche des choses, et qui se justifient bien sûr aussi, il y ait aujourd'hui encore, ici ou là, des gens qui tentent de les faire de cette manière, très lente et grave, qui a comme avantage de mener à la précision, ainsi que de porter ces choses en soi pendant un moment, sans qu'elles soient éliminées par les prochains événements du jour. Cela me semble tout fait essentiel dans cette démarche (Canetti, 1980, pàg. 20).

La vida i l'obra de Robert Musil ha suscitat l'interès dels intel·lectuals i pensadors al llarg dels anys, especialment en les darreres dècades, no només amb l'objectiu de trobar-hi ajuda per a entendre què va succeir a Europa durant la primera meitat del segle XX, modernitat i holocaust, sinó també per cercar-hi pistes que contribueixin a donar una explicació a la nostra realitat actual i postmoderna, que mostrin vies per alleugerir l'angoixa que ens provoquen les incerteses del segle que tot just hem començat.

Musil és una figura inqüestionablement rellevant malgrat la indiscutible dificultat de la seva obra. Avui continua sent necessari bussejar en les concretes, fosques i líquides profunditats musilianes, amb voluntat per mantenir la ment oberta a les seves propostes parcials, tenint sempre present la seva tendència a la relativitat —més— absoluta. Un home sense atributs està present en les reflexions actuals sobre la crisi i l'estatut del subjecte, i en la desconfiança d'alguns envers totes aquelles ideologies que exalten els mèrits discutibles del concepte d'identitat.

Ser un home sense atributs, és a dir, reivindicar només la pròpia disponibilitat —sense prèvies adhesions obligatòries a suposades causes i a determinades normes de conducta— representava no una forma d'egoisme o una manera de girar l'esquena a la realitat, sinó una desconfiança sana envers el que és usual, no reflexionat, imposat per la inèrcia del món i del moment. L'home sense atributs és aquell que, desempallegant-se de totes les convencions, les postures socials, els continguts intel·lectuals o morals, les màscares identitàries, els sentiments i emocions massius, la sexualitat socialment permesa, tornant al grau zero de la disponibilitat, construirà la seva vida oposant-se a tot automatisme i a tot lloc comú de la intel·ligència, de la vida afectiva i del comportament. Simultàniament a la proposta d'un tipus d'individu nascut de la modernitat apareix un nou plantejament vital i creatiu.

L'home sense atributs és una obra que ha produït algunes de les metàfores decisives per comprendre la crisi de la identitat social en l'horitzó de l'última modernitat europea. Molts dels conceptes clau que van ajudar a crear la llegenda de la modernitat comencen a erosionar-se de forma irreversible: es descomponen les aspiracions nacionals, el subjecte perd el seu nucli substancial, i la cultura és un carrusel d'esperances avortades incapaces de respondre a cap idea rectora. I, malgrat això, en el paisatge d'aquesta Europa tardo-moderna en què s'han esgotat les passades il·lusions sorgeix la idea que l'home sense atributs és també l'home de les possibilitats.

8. BIBLIOGRAFIA

- BAUDELAIRE, C.; *Les fleurs du mal*. Edició electrònica. [Consulta: juliol de 2015]. Disponible a: http://www.ebooksgratuits.com/pdf/ baudelaire_les_fleurs_du_mal.pdf
- BLANCHOT, M.: *Le livre à venir*. París: Gallimard, 1986.
- BOLAÑO, R.; *2666*. Barcelona: Anagrama, 2004.
- BONET, E.; *Gabriel Ferrater i Robert Musil: entre les ciències i les lletres*. Barcelona: CSIC-Generalitat de Catalunya, 2009. [Consulta: juliol 2015]. Disponible a: http://www.cugat.cat/docs/gabriel_ferrater.pdf
- BOUVERESSE, J.; *La voix de l'âme et les chemins de l'esprit. Dix études sur Robert Musil*. París: Seuil, 2001.
- CACCIARI, M.; *Hombres póstumos: la cultura vienesa del primer novecientos*. Barcelona: Edicions 62, 1989.
- CACCIARI, M.; *Paraíso y naufragio. Musil y el hombre sin atributos*. Madrid: ABADA, 2005.
- STIEG, G.; ; “Questions à Elias Canetti”, *Austriaca*, núm. 11 (*Hommage à Elias Canetti*), 1980, pàgs. 17-30. [Consulta: juliol 2015]. Disponible a: https://books.google.es/books?id=XqC0Tar9FIoC&printsec=frontcover&dq=hommage+a+elias+canetti+austriaca&hl=es&sa=X&ved=0CCoQ6AEwAGoVChMIo7WkyYCixwIVAr0aCh3d_wAR#v=onepage&q=hommage%20a%20elias%20canetti%20austriaca&f=false
- CASALS, J.; *Afinidades vienesas. Sujeto, lenguaje, arte*. Barcelona: Anagrama, 2003.
- CIORAN, E.M.; *En las cimas de la desesperación*. Barcelona: Tusquets, 1999.
- COETZEE, J.M.; “The Man of Many Qualities”. A la traducció anglesa de *L'home sense atributs*. [Consulta: maig de 2015]. Disponible a: <http://www.robertmusil.net/musil/essays/The%20Man%20with%20Many%20Qualities.pdf>
- ENGEL, P.; “Post-Continental Philosophy: Nosological Notes”, *Philosophy and the Analytic-Continental Divide*, *Standford French Review*, vol. 17, 2-3, 1993, pàgs. 145-146. [Consulta: juliol 2015]. Disponible a: https://www.unige.ch/lettres/philo/files/8614/2644/2135/mulligan_PostContinentalPhilosophy1.pdf
- FORMAN, P.; *Cultura en Weimar, causalidad y teoría cuántica, 1918-1927*. Madrid: Alianza, 1984.

- JIMÉNEZ, M.; “La novela filosófica a propósito de *El hombre sin atributos* de Robert Musil”, *Cuadernos de Filología Hispánica*, núm. 22, 2004, pàgs. 109-128.
- HOFMANNSTHAL, H.; *Carta de lord Chandos*. Madrid: Alianza Editorial, 2008.
- KOYRÉ, A.; *Études Newtoniennes*. París: Galliamrd, 1968.
- LUFT, D.; *Robert Musil and the Crisis of European Culture*. Oakland: University of California Press, 1980.
- MACH, E.; *Desarrollo histórico-crítico de la Mecánica*. Buenos Aires: Espasa Calpe, 1949.
- MADRIGAL, P.; *Robert Musil y la crisis del Arte*. Madrid: Tecnos, 1987.
- MAGRIS, C.; *El anillo de Clarisse. Tradición y nihilismo en la literatura moderna*. Barcelona: Península, 1993.
- MAGRIS, C.; *La herrumbre de los signos*. Madrid: Alianza, 2008.
- MAURUS, O.; Entrevista a Robert Musil sobre *El hombre sin atributos*. 1926. [Consulta: abril 2015]. Disponible a: http://www.guiacultural.com/guia_tematica/letras/robert_musil.htm
- MOMMAERS, P.; *Robert Musil, Mystique et Réalité*. París: Editoriel du Cerf, 2006.
- MONTESINOS, J.; “Husserl, 1934: La Tierra no se mueve”, a la conferència impartida al Seminari Orotava de Historia de la Ciència, La Orotava, 2010. [Consulta: maig de 2015]. Disponible a: http://www.fundacionorotava.org/web_fcohc/005_publicaciones/01_seminario.htm
- MONTESINOS, J.; “Robert Musil, 1934: el hombre sin cualidades, more galileano”, a la conferència impartida al Seminari Orotava de Historia de la Ciència, La Orotava, 2011. [Consulta: maig de 2015]. Disponible a: <http://www.doc4net.es/doc/2109321613527>
- MUÑOZ, J.; “*Los protocolos de un sismógrafo*”, pròleg als *Diarios*. Edició d’Adolph Frisé. Barcelona: Debolsillo, 2004.
- MUSIL, R.; *Diarios*. Edició d’Adolf Frisé. Barcelona: Debolsillo, 2004.
- MUSIL, R.; *El hombre sin atributos*. Vol. I i vol. II. Barcelona: Seix Barral, 2008.
- MUSIL, R.; *Ensayos y conferencias*. Edició Adolf Frisé. Madrid: Visor, 1992.
- MUSIL, R.; *Las Tribulaciones del estudiante Törless*. Barcelona: Seix Barral, 1984.
- NIETZSCHE, F.; *Ecce homo. Cómo se llega a ser lo que se es*. Madrid: Alianza Editorial, 2011.
- NIETZSCHE, F.; *El nacimiento de la tragedia*. Madrid: Alianza Editorial, 2011.
- NIETZSCHE, F.; *La genealogía de la moral*. Madrid: Alianza, 1998.

- NIETZSCHE, F.; *La visión dionisiaca del mundo*. Madrid: Alianza Editorial, 2011.
- PLATÓ; “El Banquete”, *Obras completas de Platón*. Edició de P. de Azcárate. [Consulta: juny de 2015]. Disponible a: <http://www.filosofia.org/cla/pla/azc05297.htm>
- RIUS, M.; *D’Ors, filósofo*. València: Universitat de València, 2014. [Consulta: juny 2015].
Disponible a: <https://books.google.es/books?id=GE1pBAAQBAJ&pg=PT45&lpg=PT45&dq=merce+rius+d%27ors&source=bl&ots=FlxqI4CxYm&sig=cML9FAVGcYZKaMcPYV-X14k4tpE&hl=es&sa=X&ved=0CGUQ6AEwD2oVChMI4aKloqKUxwIVhb4UCh1ymwGz#v=onepage&q=merce%20rius%20d'ors&f=false>
- WITTGENSTEIN, L.; *Tractatus logico-philosophicus*. Barcelona: Laia, 1981.